

Де-що про теорію й психологію слова О. О. Потебні.

I

Своєчасно й дуже високо в російській науковій критиці оцінено заслуги О. Потебні на ниві вивчення синтакса російської мови. Тут його наукові досягнення дійсно є такі важливі, що не завважити їх було неможливо—перед широкими колами читачів залишилися після його величезні томи зі старанно підібраним матеріалом, надзвичайно багатим що-до кількості та дуже цінним що-до якості, з передмовою, що нагадує нам відомий «Вступ» до III тому «Капіталу» Маркса. Цей філософський звіт був би надто зухвалий новітністю своїх узагальнень, наколи-б не опирався на пребагатий матеріал, поміщений там, матеріал, що з цілковитою очевидністю підтверджує смілі філософські гадки Потебні.

Читач бачить, що тут справа йде не за сухий аналіз складових частин слова, мови, але за конструкції, що захоплюють всю психологію людського мислення, кидають світло на ті первісні повороти думки, які досі були для нас тайною. Але на цьому справа не обмежувалась: це був не тільки підсумок минулого, сувора наукова індукція, але, в зв'язку з аналізом слова, це була конструкція майбутнього руху людської думки: від речівника до дієслова, від матерії до енергії—отака є еволюція, що вирисовувалася яскраво в дослідях над синтаксою російської мови.

Пізніше тільки оправдалося науково геніальне прозріння видатного вченого: волюнтаризм в психології, наука про енергію—в фізиці, врешті вся система, еволюція наукового мислення схилилася в бік енергії, накресленої Потебнею. Це відкриття, таке важливе й цінне, поруч з іншими, дало змогу видатним вченим сцєціалістам прирівняти їх до відкриття, що викликало переворот не тільки в природничих науках—до відкриття Ч. Дарвіна. Вкажу на один яркий приклад. В книжці В. Оствальда «Психологія великих людей» є дуже важлива примітка. Відомий вчений каже, що ще перед Меєром був такий видатний розум (Фарадей), який своїми вирахуваннями прямо таки накреслював знаний закон зберігання енергії; але в його не було слова «енергія» в гадці, через те він закону зберігання енергії не назвав, не відкрив. Так мова мостить шлях науковій і художній творчості.

Оскільки систематизовані були наукові пошукування О. Потебні в царині синтакси російської мови, остільки його висновки про художнє слово носили характер принагідних уваг, що приводилися в систему, однак не були виведені так доладно, як досліди, з царини синтакси. Здавалось, що ця будівля ще незакінчена; поетика його чим раз більше розросталася, ускладнялась і поглиблювалась.

Аналіз слова науки є неможливий без аналізу поетичного слова і в своїй ранній праці «Мова й думка» Потебня це положення обґрунтував і блискуче з'ясував. Художнє слово, його склад (внутрішня «четверта» форма), його зріст, перехід у складний поетичний твір—такий, в коротких словах, є шлях наукового досліджування над процесом художнього мислення. На жаль, праця «Мова й думка» була мало відома, бо інакше видатні критики останньої третини минулого століття не відносились би так по дитячому просто до питань мистецтва.

Що-ж може бути ясніше від тієї схеми, що ґрунтується на безкінечній кількості прикладів, як минулого, так і теперішнього мистецтва? Але всіх тлумачів спокушала простота тлумачення художнього твору, приступна кожному, хто сприймає поетичний образ, ліричний твір.

Мистецьке, ритмічне слово, що передусім має на собі сліди чуттєвої «окраски», вже само говорило про своє перше походження, про ту синкретичність, яку опісля запримічено було на великих прикладах—складних піснях первісної людини. Аналізуючи слово взагалі та людське мислення з'окрема, Потебня накреслив навіть причину, що викликає мистецтво й науку. Це була та—тепер багата, видна для всіх економіка, що її завважено в науці й мистецтві, як конечність, без якої здоровий розум у своєму процесі розвитку навряд чи перейшов би до вищих форм законів науки, без якої ті щоденні процеси мистецького переживання, що є приступні кожному, не розгорнулись-би у мистців слова в згущені образи та ліричні побудники мистецьких емоцій. «Образи його (мистця)—пише Л. Толстой—є компактні й сіяння від них далеке». Граматичні категорії, давши лад мисленню, зберегли ту силу, що потім пішла на зміцнення елементарних зачатків слова—мистецтва й науки, на їхній розвиток та зріст. Мова, як система, мова, що передається від покоління до покоління, нагромаджує психічну міць, і тепер, коли нам показали, ми сами на кожному кроці бачимо слухність цього положення на численних прикладах. Язик іде в напрямку економізації психічних складних, незручних форми замінюються стислішими, короткими, енергійнішими. Так відмічено заміну форми дієприкметника дієприслівною формою. Дитина, що говорить на одній із європейських мов, має чималу перевагу над мисльцем, що говорить недосконалою мовою, подібно як сякий-такий майстер, що має під руками струмент останнього слова техніки, перевищує великого майстра, що працює зі струментом кам'яної доби.

Слово «одиниця», продукт узагальнення, звільняє думку дитини від зайвого напруження застосовувати, приставляти це слово неодмінно до пальця, як це було з дикуном. Предки покоління не дурно працюють: вони запевіти, продукти думки передаються в мові.

Геніальний лінгвіст О. Потебня відкинув ту шкідливу помилку, що людина говорить, передусім, з якоюсь іншою метою: її слово, речення за все потрібне для неї самої, як акт надзвичайної ваги самосвідомості з'ясування собі самого себе. «На початку було слово і слово було бог»—ці стрічки на погляд лінгвіста треба розуміти буквально: слово об'являла людина раніш за все інше, бо воно було для неї таким чудом, яке ще й тепер трудно уявити.

А коли поетичний твір, як каже Потебня, є складне мистецьке слово, то виходить, що й до його належать усі властивості поетичного слова. Таким чином і художній твір є потрібний передусім самому творцеві.

він довершує акт самопізнання. І лиш тепер ми бачимо, яка це глибока думка! Не поучительність заставляє мистця говорити, не порожнє бажання слави та грошей, але органічна внутрішня потреба—виявити самого себе, однаково, чи слухатиме його хто, чи ні; інколи навіть палять, нищать продукти цієї жадоби—висловитися для себе—але так чи сяк справа завершилася: найшли свій вираз переживання й зробилося легше. Недивно тепер, коли читаєте признання великих мистців слова про те, що їм непотрібні були читачі, що їхні герої—це вони сами в певні моменти життя.

Аналіз слова намічує й суб'єктивність творчості. «Поети є схожі на медведів, що смокчуть свою лапу»—любив повторювати Потебня слова Гете. І справді, письменник і мистець, по заповіту Л. Толстого, пише з «сукровицею»—це є тепер аксіома. Герої одного чи другого письменника, це найчастіше—віхи його духовного розвитку. Візьміть, як взірець, творчість Гете, Пушкіна, Л. Толстого, Байрона, Сервантеса й др.... Насамперед—«Гец», далі—Вертер, врешті Фауст—«всі вони плоть від плоті, кров від крові»—так говорив сам творець за свої твори. І коли-б ми не читали прозаїчної біографії Гете, то мали-б тільки оці малюнки його художньої автобіографії, то ми не помилились-би, гадаючи, що спочатку Гете пережив бурхливий період «бурі й натиску», з романтичним пушком; згодом цей тип поглибшав, поскладнішав, одухотворився й, прийнявши клеймо «світового смутку», найшов свій вираз у постаті Вертера; дальший зріст, дуже складний, пребагатий переживаннями й високими замислами період довгого життєвого шляху, відбився в Фаусті. Те-ж саме з «Кавказским пленником», Алеко, Онегіним, з Нехлюдовим, Оленіним, П'єром, Левіним. О. Потебня дуже цікавиться процесом поетичної творчості; його зацікавлюють признання самих мистців, перевірені аналізом слова. За взірець він бере творчість Гоголя: його признання були дуже щирі та йшли поперек загальноприйнятих поглядів на мистецтво, але дуже мало будили цікавості у критиків...

Але О. Потебня зумів знайти їхній осередок, завести в систему й нині вже не є для нас незрозумілі його (Гоголя) слова: «Мої герої тим мені рідні, що вони є з душі». Складені в систему, об'яснені даними його дослідів над поетичним словом, вони дають надзвичайно цікаву картину процесу мистецької творчості великого сатирика. Опісля Мережковський написав цікаву студію за творчість Гоголя, якщо не під впливом наукових відкриттів О. Потебні, то, виходить, на підставі свого справедливого критичного почуття—бо опирався на дані мовних фактів.

II

В чорнетках покійного О. Потебні збереглися цінні що-до якості та чималі що-до об'єму рукописи, де великий вчений робив свої записи поки-що для себе, а далі, очевидно, щоб опрацювати їх в систему поетики, яка, на жаль, так і залишилася недокінчена. В 1905 році ті записки були видані під загальною назвою «Из записок по теории словесности». Видано теж невеличкий курс «Из лекций по теории словесности».

Крім цього різні замітки про процес творчості, про образи, символи, про художнє слово—весь час, від початку його наукової діяльності аж до його смерті—зустрічалися то як паралель, то як самостійна вставка

або навіть, як ціла праця. Психологічний метод, оснований на даних мови—ось метод аналізу художньої творчості, що його нам завіщав О. Потебня. Що 1) художній твір дав самому авторові, 2) що нового він вніс у психічний світ того, хто сприймає—ось те просте на перший погляд, але дуже складне й цікаве завдання кожного, хто хоче відчувати глибоко заховані рухи мистецької душі.

Маємо теж у Потебні взірці його методу розбирати художні твори—це—аналіз стилю, язика творів Гоголя й на підставі їх—аналіз психіки великого генія-мистця. «Гоголь і гіпербола»—так називається цей коротенький, але змістовний критичний відривок. Розбираючи мову, манеру письма Н. Гоголя, О. Потебня показав, що гіпербола—основний двигун всього: й малою слова й більшої картинки та всієї творчості. Самі образи, як і весь його продукт—навіяні гіперболізмом. Дальше, історію й психологію геніального сатирика, його думок і почувань, відтворені в його образах—тільки й можна розуміти під кутом переломлення світлових, красочних, звукових хвиль в щось величаве, що вражає нас своєю величиною. В тому прибільшуванні—ключ і розгадка до всієї хворобливої натури Н. Гоголя.

Талановитий учень О. Потебні, що не раз давав блискучі критичні студії на підставі тих даних поетики Потебні, якими є пересякнутий критичний світогляд А. Горнфельда, особливо помітно й ярко підкреслює той цікавий метод досліджувати в замітці «Об истории одной фамилии». Справа йде про прізвище «Халтупкиної», що його одна знатна особа вжила погіршливо («Воскресение») на адрес якоїсь курантки. Розбираючи склад слова, А. Горнфельд показав, що в цій імпровізації інтуїтивно вибилося та погорда, та зарозумілість, що зокрема знаходить свій вираз в цілій низці міркувань про нікчемність, «чорної» кости, яка не заслуговує на увагу. Ця творчість слова—той самий творчий акт, який ми бачимо в більшому розмірові у великих майстрів слова.

Тропи, цеб-то метафора, метонімія й синекдохе—це ті завязки, з них шляхом зросту й диференціації розвинулися вищі форми всього мистецтва, словесного й здорового з усією їхньою різноманітністю.

Наука про тропи, про ті клітини складного організму-художнього твору, це один з блискучих, геніальних дослідів великого Потебні. Прислідувати, як ця клітина зароджується, росте, міняється й переходить спочатку в простенький по формі та невеликий розміром художній твір—пісеньку, приказку, пословицю, казку, оповідання.—це може зробити тільки не аби-який ум, з надзвичайно глибоким аналізом та широким синтезом, бо за взірць бралася не одна образна форма, але підбиралося для неї величезну кількість з інших мов; розкривалася вона не тільки в глибину, але відціля йшла думка різними стежками аж до сучасності. Художня тканина слова—це та мережа, не раз на причуд гарна, де великі майстри слова вишивають чудові, складні рисунки, але не затушовують основної канви. Відціля—один крок до збудування науки про особистість та національність. Мова є національна, тому космополітизм є неможливий—він може існувати, як розумова гра, але по-за національною формою думки створити не можна, як і по-за категоріями Канта—простору й часу.

І коли тепер чуємо від такого вченого, як Рібо, який на X міжнародньому з'їзді психологів заявив, що наука є національна, що навіть психологію, її розробку кожна нація розкладає по-своєму: італійська

нація досліджує психопатологічну, сторону—переважно, англійська—експериментальну, німецька—метафізичну, то-що,—то нас вражає, наскільки слушно й глибоко геній наукової думки О. Потебні вникав в самий осередок мислення.

III

В зв'язку з аналізом слова був висловлений другий, не менше важливий висновок-закон про розуміння. Процес розуміння, процес повторення, розуміється, не є адекватний процесові говорення, бо психічний світ кожного є самотній на всьому світі. Повторення може до безконечності відхилятися від оригіналу, тому не треба дивуватися, коли одне й те саме слово викликає у слухачів різні уявлення, обумовлені різним запасом пережитого, різним запасом почувань і гадок. Хай як хоче старається слухач, він не може зіллятися з тим, хто говорить; відціля—нерозуміння та всі прикраси, що з нього випливають.

Слово—готова рама для картини; тому треба цю картину або розтягнути або обрізати, а це зробити нелегко. Так з'являються ті «муки слова», що їх зазначає кожний мистець, кожний мислитель; не знає їх тільки той, хто не мислить оригінально. Знаменита стаття А. Горнфельда «Муки Слова» ілюструє головні положення О. Потебні про слово.

Раніше теоретики слова дивилися на тропи, епітети, фігури як на прикрасу думки й лише О. Потебня показав, що це є особливий спосіб, манера думки, обмежено кінче потрібна тому, хто говорить, бо його ніхто й ніщо не приневолює думати інакше, ніж йому на руку; коли в слові-образі той, хто говорить, з'ясував свою думку, виходить, що він зробив важливий крок в акті самопізнання. Так само образове мислення для великого майстра художнього слова є кінче потрібний, єдиний спосіб самопізнання. Скільки непотрібних суперечок про завдання мистецтва, про мету його, про т. зв. «мистецтво для мистецтва» відпадає для того, хто сприймає ці прості, але глибокі висновки наукової поетики О. Потебні! А критика, в душі Белінського, Добролюбова, з їх навчанням та порадами, єдиним висновком з цього художнього пам'ятника, здається, далеко-далеко відійшла в глибину минулого і—назавжди! Нащо тратити сили, коли вказано, що мета фальшива!

IV

Один з основних законів поетики О. Потебні—це наука про образове слово та його тлумачення. Слухач, що сприймає, по-своєму тлумачить троп в цій різноманітності—його міць і значіння. Хай не бентежить слухачів, що інколи результати сприйняття бувають мало не діаметрально протилежні, ще навіть схожості добитися важко. В цьому—значіння мистецтва, бо воно є безмежне в імпульсах, воно вічно підбадьорує.

Що художнє слово творить, те творить і художній тип, художній твір. Шановні критики, що й досі марно стараються приписати такому чи іншому творцеві тлумачення, що раз на завжди вичерпує всю глибину думок і почувань, що найшли вираз в даному образі. Та дарма: минають століття, спроби видатних критиків різних націй так і залишаються спробами, не дійшовши до форми закону, що раз на завжди усував би сумніви та різні тлумачення. Образи Дон-Кіхота й Гамлета існують по-над триста років; видатні уми Англії, Франції, Німеччини, Іспанії, Росії, Італії

та інших освічених країн пробували вичерпуючі дати окреслення цих безсмертним типам; їх зібрали, але коли їх порівняти, то аж дивно, як вони різнноманітні, навіть цілком протилежні. І всі вони знають образ-він—один, строго зафіксований у своїй формі; але така вже природа, така психологія художнього образу, що для його одиноко можливою формулою буде: образ < значіння. І коли читаємо такі видатні критичні статті, як Стороженка («Філософія Дон-Кіхота») або Розанова (про Гамлета, див. том III, вид. Брокгауза), то дуже жаль, що ця проста істина, яку тепер знає кожний з середньою навіть освітою теоретик, від них була захована й старання їхні є даремні. Той самий Стороженко в другій статті за Пушкіна та «Речь Достоевського о Пушкине» завважує, що задаремне Достоевський приписує Пушкіну те, чого, міркуючи по його письмах, не було. Як відомо, Достоевський каже, що Пушкін хотів в образі Татьяни висловити таку свою думку, що не зважаючи на привабливість іншого виходу, він, Пушкін заставив Татьяну бути вірною своєму чоловікові, то-що. Тимчасом в одному листові великого поета до сестри, що десь заховався, находимо цілковите заперечування основної думки знаменитої «Речі» Достоевського: Пушкін в листі дорікає сестрі, що вона покинула чоловіка та втікла з іншим, бо такий кінець поет хотів призначити для своєї Татьяни, а тепер це незручно, отже й кінець роману він перемінив. А коли захиталися підвалини, то й цілий будинок валиться: основна думка Достоевського є неслухна, але це не шкодить їй бути одною з найкращих критичних статтів, бо всякий образ допускає різні тлумачення й уся місія його в стимулах: чим міцніша понука, що її дає образ, тим і сам образ має більше художности, образowości. Все життя образу в тім, що він дається застосувати.

Інколи минає чимало часу, а образ померкший, забутий, залишається невідомий для багатьох; змінюються епохи, люди, й раптом вливається новий зміст,—заблестів образ яркими фарбами й віджив, дивуючи всіх, хто його знав та вважав за мертвого. До таких, наприклад, можна віднести вірш Кольцова «Лес», що його знала всяка освічена людина, але вважала за «померкший». Кольцов силоміць пристосував його до пояснення смерті Пушкіна. Але ось перед трьома роками відомий артист Качалов прочитав його перед Московською інтелігентною аудиторією—і публіка не пізнала вірша: недавні переживання вложили в його новий зміст, розкрили всю глибочінь образу. Кажуть, що де-хто аж плакав: такий був удар, що влучно потрапив в мету!

Отже шукати основної ідеї, що виходить із співвідношення образів, до того-ж що-раз іншої для кожного тлумача—завдання пусте й шкідливе, бо воно робить образ вузьким, позбавляє його глибини, стоїть на перешкоді іншим шукати самим чогось нового...

У зв'язку з цим О. Потебня навчав, що критиком може бути всякий, хто сприймає образ та вміє розкрити його глибину. Давніше гадали, що це—справа виписаного здалека знавця, який один тільки, узброєний досвідом свого теоретичного знання, може, сміє критикувати, а всі—решта мають набожно слухати слів його... Тепер ми знаємо, що критика—це справа кожного, лише ступінь глибини, оригінальності її—різна.

Знайдемо, як швець в Пушкіновій байці завважив маляреві, що чоловік не так намальований. І що-ж? Маляр послухав, взяв пензеля і поправив, бо швець мав слушність у своїй критиці...

V

Образове слово—та поетичний твір; властивості з першого є питомі й другому; перше, виростаючи й розвиваючися, переходить у друге.

О. Потебня блискуче показав ці властивості, питомі тропів і мистецькому творові. Тому його поетику, що опирається на мовних фактах, треба назвати лінгвістичною й психологічною—рівночасно: перше є умовою другого. Було б дуже цікаво простежити за цією еволюцією, за цими середущими кільцями між словом та продуктом мистецької творчості. Дуже цікаве це завдання, але-ж і надзвичайно складне.

Шлях, що накреслив Потебня, є цілком слушний: лишається тільки підібрати художній матеріал, як ілюстрацію до цього. Таке завдання чекає свого виконавця.

Але навіть те, що зробив великий філософ-язикознавець, виходить по-за звичайні рами наукових відкриттів: те, що зробив О. Потебня в галузі вивчення теорії слова, малого й великого слова—художнього твору, є таке велике, що, дійсно, його можна віднести до блискучих, геніальних прозрінь.

В цих коротких словах не можна й думати вичерпати всю глибину здобутків великого вченого на ниві теорії поезії й прози. Вони досягнуть своєї мети, коли зайвий раз звернуть увагу освіченої людини на цю сторону наукових відкриттів О. Потебні. Пам'ятаючи його власні слова: «Великий народ і щасливий, коли зрозумів значіння великих людей», ми хотіли-б, щоб ця коротенька бесіда хоч скільки-небудь причинилася до з'ясування значіння великого вченого.

І. АИЗЕНШТОК

Літературні й громадські погляди Я. І. Щоголева.

до столітніх роковин його народж. 1824—1924.

(За невиданими матеріалами).

Доля стала мачухою для Щоголева: проживаючи тихо й скромно в Харкові, осторонь від усякого літературного й громадського життя¹⁾, пригноблений родинними турботами, він порівнююче рано відчув свою самотність, відірваність від життя. Його вірші, що час від часу появлялися в різних альманахах та журналах, навіть його перша збірка віршів «Ворскло» (друга збірка «Слобожанщина» вийшла вже після його смерті) викликали, здебільшого теплі, сприятливі відзиви, але в читачах залишили далеко не те враження, на яке міг надіятися (й надіявся) автор. Відціля його неодноразові нарікання в листах до друзів та знайомих, як ось, наприклад: «не ті тепер часи, щоб поезія могла подобатися масі, на неї настане пора може за 30 літ після моєї смерті, та й то, коли не загине народність та не розів'ється в нас ще більша пристрасть до нехтування особистості та до космополітства». (Лист до І. П. Деревянкіна від 25 травня 1891 р.) Відціля його постійні жалощі на те, що нема для кого писати, точніше, нема для кого видавати своїх творів. В тому-ж листові, з якого що-йно наведено цитату, читаємо: «Для кого я її видаватиму (нову збірку віршів — «На Слобожанщині» І. А.)? Хто любить мою поезію, той з'уміє її найти, як зуміли найти Ви. Я спробував раз дати книжку, яку можна було взяти до рук без рукавичок. Подивились на неї та й сказали: «не годиться, дігтем не тхне». І відціля виникає, як противага недостатній увазі публіки, тверде поетове переконання, що не друкують його та мовчать за його навмисне, з зазисті, з якихось егоїстичних міркувань.

Розповівши в одному з листів до Деревянкіна за партії, що виростає за й проти його по виході в світ «Ворскло», Щоголів додає: «Одне з двох або ці люди поступають по щирості, але їхнє серце й почування є тверді, так, що я не можу на них грати, або лукаво пильнують, потайцем, не давати мені належного місця, на кшталт криловського критика, що радив соловієві поучитися співати у півня. Нічим не здивувати старого гетьманця ріжні незгоди нас придушили давно. Хай хоч як я буду нікчемний, але наколи тільки не загине наша народність, та за мене не забудуть на мої батьківщині й пора для моєї поезії настане років за 25—30 після моєї смерті, коли багато де-чого зміниться й утихомириться розгнужане, а тепер мені й того досить, що найшлись Ви та ще ті, що по їх серцю

¹⁾ Вийшовши в відставку, Щоголів за останніх років свого життя був церковним старостою при церкві Харківської Єпархіяльної школи. Це, мабуть, є одинока громадська посада, яку займав поет за всі дні свого життя.

я заграв міцно: один, наприклад, писав мені, що одержав у Білгороді примірник «Ворскло» й прочитав його, а потім кинув квартиру й бігав по вулицях усю ніч аж до ранку, наче божевільний. Все це на злість київлянам та галичанам, що, однак, в однім не можуть мені заперечити,— в художності, якої вони в себе вдома ще не бачили, й через те, проти свого бажання, визнають мою міць. Ось Вам і корінь лиха, а коли додати ще й те, що в кріпості я не сидів, в більш-менше далеких місцях не бував, ніяких мистецтв за собою не маю, що писав не жаргоном малоросійського з російським, але посунув мову вперед і вона вже для росіян не зрозуміла, що живу в своїй хаті на самоті, без знайомства й поклонів, то Ви й зрозумієте причину мого безвістя за наших в'ятих часів» (лист від 7 березня 1891 р.).

Я обмежусь наведеними виписками з надзвичайно цікавого й важливого для характеристики Щоголева листування його з Деревянкиним. У виданій в Харкові збірці поезій Щоголева на це листування присвячена окрема стаття проф. М. Ф. Сумцова. Для мене все згадане має вагу як вступ до уривків, що друкуються нижче.

Влітку 1918 року, в Катеринославі, я одержав від гр. Б-хиної чималий (в аркуш паперу) оправлений зшиток, рукопис Щоголева. За молодих літ гр. Б. захоплювалась писанням та складанням віршів, між іншим, і на українській мові. Знаючи Щоголева особисто й переписуючися з ним час від часу, вона звернулася до його за порадами, і поет в трьох чималих листах то поучує її на підставі підручників словесности про закони й правила складати вірші, то критикує прислані на його оцінку спроби. Звичайно, перша частина нам зовсім не цікава, зате друга має вагу не стільки своїм змістом та метою—молода поетка, хоч і надалі писала, широкої слави не здобула,—скільки через те, що в ній відбився Щоголів—людина й письменник, його літературні й громадські погляди й смак, що їх простудіювати є дуже важлива річ, щоб вивчити його твори. Нижче я подаю уривки з рукопису, виключаючи все, що не відноситься безпосередньо до поета.

«Ви почали писати. Кожному новичкові є питома думати, що все те, що він написав, є гарне. Не будьте самолюбиві й час від часу перечитуйте те, що написали. Кожного разу що-небудь Вам здаватиметься не так. Тоді Ви поправляйте доти, доки написане Вас цілком не вдовольнить. Найбільше цього треба в віршах. В віршах Ви не дозволяйте собі жадної вольности або недбайливости, жадного недоречного епітету, жадного слова зайвого, або не на своєму місці. Як звикнете до неохайности, ніколи не дійдете до художньої обробки.

Уникайте зайвої плодовитости. Не ганяйтеся за тим, щоби Ваші зшитки були завчасу повні¹⁾. Я чув за одного молодика, що, не маючи ще й 20 років, написав дуже багато віршів; легко собі уявити, що воно не могло мати ніякої мети й довело його до того, що після він міг писати вірші тільки на врочисті випадки.

Коли буде можна, користуйтеся порадами людей майстерної натури, хоч їх тепер найти дуже важко. Зате, коли найдете, то схойте своє

¹⁾ Після цієї фрази в рукописі йде друга, яку закреслив Щоголів, але яка є цікава для нас: «Пишіть менше, але так, щоб написане складало капітал, а не баласт».

самолюбство: чим справедливіша й немилосердніша буде для Вас така людина, тим корисніше для Вас ¹⁾).

Особливо цього треба-б була для поетичних творів. На нещастя, з кінця 50-тих років, коли життя й преса висунули свої машини вперед по реальній формі, пропало всяке розуміння поезії, отже тепер рідко najdete людину, що вміє відрізнити поетичний твір від віршованого сміття. І тоді, як ідеали поезії є вічні, її намагалися обернути в пропаганду тенденційних ідей та бунтарство.

Я чув від книгопродавців, що, коли молодому покупцеві, що зайшов у магазин, пропонують яку-небудь гарну новинку, молодик питає: а який у ній напрямок? І що-ж з цього?

Ось Вам Некрасов—безумовно, дуже талановита людина, але тенденційна. Чи пережив він свою славу, що він її мав свого часу в певному, дуже широкому, колі? Пережив, але не довше, ніж його поховали. Дійсно, похорон його викликав газетну помпу: а даліше його ім'я вже переходить до архіву ²⁾.

Коли в віршованому творі не видно бога з його недосяжною силою, та величчям, коли не видно змагання до того, що зветься ідеалом, обожанням гожої краси, під яким видом вона-б не була, напр., в природі, в мистецтві, в людині, коли не відно глибокої пошани до жіночости й до жіночого ідеалу соромливости, любови й співчуття до ближнього без тенденційної підкладки, то там нема й поезії. У всьому згаданому є стільки високого матеріялу, що вичерпати його є неможливо.

Найкращим учителем для Вас в цій справі буде Белінський. Прочитайте його критичні статті саме тепер, за молодих літ, з поетів зараз таки читайте Батюшкова, Пушкіна, Жуковського, Лермонтова, Майкова, Щербину, Полонського, Фета, Толстого.

Найдуться такі, що де-які з цих імен викинули-б відцїля й поставили-б інших. Не вірте їм, якщо хочете бути поетом, а не віршоробом.

Найкращих наших прозаїків Ви й без мене знаєте: але пам'ятайте, що у нас великий з-поміж великих—Гоголь.

Роздобудьте підручник теорії прози й студіюйте. На якій мові вам писати: російській чи українській?

Як українці родом, характером, звичками та любов'ю до своєї батьківщини, вже з одного хоч би егоїзму не слід було бажати, щоб Ви писали по українськи. Але прочитавши Ваші твори, я Вам по щирості скажу ось що:

1. Хоч і українка родом, але рівночасно дівчина освічена, звикла до російської мови, Ви пишете по-російськи легко й вільно, в вашій російській мові не видно елементу українського.

¹⁾ Тут цікаво буде зауважити, що, як розказували авторів цих рядків, проф. М. Ф. Сумцов та Д. І. Єварницький,—а вони близько знали поета—сам Щоголів не носив критики своїх віршів і рідко коли погоджувався з нею.—І. А.

²⁾ Некрасова, так саме як і Л. М. Толстого, Щоголів дуже не любив. В листі до Дерев'янкина (7. Т. 1891) він пише, що «в блискучих віршах Некрасова читав модне бунтарство й знав, що слава його є тільки тимчасова, в певному колі, й не пережив його смерті». За Толстого в цьому-ж листі поет каже: «Безрозсудного Толстого єпископи й Архієпископи цілком наївно бичують з катедри й навіть не догадуються, що тим вони роздувають його важність, неначе щось дійсно важливе, а проповідували би віру Толстого прибуду-салдат,—то його становий посадив би тільки в кутузуку».

2. Українка родом, Ви не орудуєте свobodно (в письмі) навіть звичайною буденною мовою українського простого народу та в українську бесіду вставляєте чимало слів російських. Це є наслідки недостатньої знайомости з українською лексикою та українською літературою (хоч як молода вона не була-б).

Отже, вибирайте, що хочете: або пишіть по-російськи, на тій мові, якої Ви вживали далеко більше, ніж української, та якої Вам вчитися не треба, до того-ж беручи під увагу, що праця на цій мові є вдячніша, цеб-то сяк-так оплачується, а на українській—ні, бо нікому читати—або пишіть по-українськи. Але тоді Вам треба передовсім з увагою прочитати твори таких письменників, як Квітка, Марко Вовчок, Стороженко¹⁾, що писали чистою українською мовою, мовою центральної України без примішування російської й польської, та вивчити бодай ті невеличкі лексикони, що їх маємо тепер: Закревського, Левицького, Левченка. До того-ж може ще довго муситимете давати Ваші українські п'єси на одобрення (що-до правильности мови) людям, що гаразд цю мову знають,—доки віддасте їх до друку.

На мою думку, Вам тепер слід писати одною й другою мовою, а дальше час покаже, на якій із них Вам треба буде зупинитися, цеб-то до якої будете мати більший талант.

Візьміть собі за неодмінне правило не мішати російської мови з українською. Це є так само дивно, як коли-б хтось написав твір, де половина була-би по-російськи, половина по-польськи²⁾. До того-ж, наприклад, москвич або новгородець, чатаючи вашу російську повість, не зуміє прочитати й української частини, а якщо й не кине книжку недовчитаною, то, принаймні, при терпеливості, читатиме трудно й буде невдоволений.

На цім закінчується перший лист.

Другий лист для нас є мало цікавий. Щоголів пояснює свій кореспондентці, що «поетом не робляться, вони родяться» та що «на те, щоб бути поетом, треба мати природний хист», вказує, що «навіть для поетичного талану знання правил складати вірші є така неодмінна умова, без якої не можна їх писати; інакше неправильно розмічені стрічки будуть лише пародією на вірші, третяківщиною». Через те радить він своїй кореспондентці зазнайомитися з підручниками теорії словесности й ціле письмо присвячене на виписки з них.

Третій лист присвячений віршам молодої поетки. Обминаю зроблений Щоголевим докладний огляд змісту її тринадцяти віршів.

Отже маємо 13 віршів, в де-яких з них незрозумілий сум, переважно-ж журба за Україну, за те, що вона придушена, замучена.

Коли-б у вас було 130 віршів і лише в 13 з них відбилася така думка, то це ще сяк-так; але коли їх усіх 13 і всі однакового змісту, то

¹⁾ Спочатку був ще згаданий Гулак-Артемівський, але опісля автор його закреслив. Читачів може здивувати, що нема в цьому спискові Шевченка: пояснюється це тим, що Щоголів не любив його, головним чином, за політичні мотиви в його творчості, яких Щоголів в поезії не виносив.—І. А.

²⁾ Дальше йде кілька закреслених фраз: «Коли почали по-російськи, ведіть до кінця по-російськи й навпаки, Мішанина обох мов є нудка й не має ґрунту. Письменник-німець, коли виводить в своєму німецькому творі на сцену італійця, не заставить його говорити по-італійському. Те саме зробить і російський письменник, виводячи на сцену українця».—І. А.

це свідчить, по-перше, про хворобливість фантазії, що не може відорватися від одного предмету, а по-друге, про незнайомість з поетичними творами художніх поетів.

Справді, поставте тепер заголовок над кожним з цих віршів, що не мають у вас заголовків, і всюди будете читати: «Журба за Україну» та «Незрозумілий сум».

Який-же буде зміст 14-го, 15-го, 16-го, то-що? З попереднього виходить, що знов така сама журба й сум.

Я вже вам давніше написав, що нива поезії—безмежна. Візьміть хоч би такі прозаїчні слова, як, наприклад, стіни, дім, сосна, кінь, тюрма та багато інших. Мистці-поети брали їх за вихідну точку й відцїля виводили як найбагатіші стрічки. Через це такі поети й не виписувалися: їхня ріжноманітність не могла надокучити. З течією будь-яких ідей на них могла приходити мода, але тільки на короткий час: над їхніми спогадами не загинуть пам'ятники й коли постаріють, знов їх відновлять.

Видно, що ви читали Шевченка, але не знаєте минулого України. Ви міркуєте, що наші діди жили в гаразді, косили поляків і татар, добували таким чином золото й волю, яка тепер спить.

Не дай боже нікому такого гарного життя й таких засобів добувати золото. Різня у всіх її виглядах є огидна й якщо існує, то тільки завдяки жорстокості та звірства людського. Постійна різня з поляками й татарами впливала з обставин і ходу тодішнього життя й не може вернутися; а що до волі, яку, на вашу думку, добували діди, то Костомарів і Куліш, знавці української історії, скажуть вам, що оті діди були великі мошенники, що дбали не стільки за народ, скільки за свої кешені. Вони не те, щоб добули волі народові, але навіть поховали її¹⁾. В цьому значінні траплялися поетичні епізоди, яких поезія не може торкатися. Навіть Запоріжжя, що має історичне значіння для судьби народів, мало де-чого чимало дикого й тепер номожливого. Що буде вперед, ви-ж про-рокуйте: майбутнє знає тільки бог. Костомарів колись марив про утопію—федерацію Слов'ян: але недавні події показали, що це за утопія: братчики серби й болгар так заїлися, що гетові проковтнути один одного.

Коли ви кажете, що на Україні нарід придушений, то де-ж він не є придушений? Всюди сильний душить слабого. Але це залежить вже не від форми правління, але від сумління правителів, хоч у яку форму вони не одягались-би. Все лихо від зіпсуття звичаїв. Люди душать один одного. Та коли-б кожний з нас своїми думками й ділами намагався схопити хоч би атоми тієї правди, що завіщав великий вчитель в своїй Євангелії, то нам не треба було-б ні політичних кордонів, ні правителів, ні судів, ні поліції. Ви плачете, що нарід пригноблений? Я придивлявся простою народові, інколи бачив, що є над чим заплакати, але в поодиноких випадках; взагалі-ж нарід не лишився позаді від століття: він не той, що був перед 50 роками, коли ще не було Міністерства Державного Майна. Тепер той мужик, що над ним ви так плачете, не довго думатиме, щоб обідрати вас, як липку, й до цього має такий хист, як і той міністр, що дере з людей шкіру, м'ясо, кості.

1) Замість трьох останніх слів первісно було: «закопали її в землю й тепер сидять над нею в виді могил».

Тепер від великого до малого, за малими виїмками, всі деруть один одного.

Ви є ще такі молоді, так мало бачили, що про долю України слушно міркувати не можете.

Що-до незрозумілого суму, вираженого в ваших віршах, то я тут бачу ось що: вам всього тільки 18 років; з усього видно, що злидні вам не допекли, за дорогі втрати ви не говорите, виходить, що ви й не зазнали їх. Сумуєте тільки через те, що люди заїдають ваш вік. А є-ж через що? Коли хто хотів вам пошкодити—киньте його, обминіть його; пошукайте таких, хто-б до вас був прихильний, хто полюбив би та пожалів би вас. Можу вас запевнювати, що найдуться добрі люди, які, зважаючи на ваші молоді літа, а подекуди й безпорадність, віднесуться до вас прихильно й так чи сяк потішать вас і допоможуть вам. Таким лише щирим ви розкажіть свій сум, до того-ж сум, оснований на причинах; але незрозумілого суму ви не кидайте в віршах перед юрбу, бо що юрбі до вашого суму та ще й безпричинного? Рідко де є та хатина, той дім і той палац, де-б не було свого лиха, не в уяві, але справжнього, що душу розриває,—такого лиха, про яке ви, в своїх роках, не можете собі навіть уявити. Проте ніхто не виходить перед юрбою кричати про своє лихо.

Я кажу це тільки на випадок, якщо ви захотіли-б друкувати ваші вірші; але ви об'яснили мені, що ви писали їх властиво для себе. А тоді нащо-ж їх писати? Адже писати гарні вірші не легко й краще вести свій щоденник прозою.

Досі я говорив за зміст ваших п'єс і, сказавши за них свої міркування, я виключив те, про що ви прохали мене. На цім моя праця й мала-б скінчитися. Але зважаючи на вашу молодість та недосвідченість, я дозволю собі дати вам таку пораду: залишіть на який час долю України та незрозумілий сум і дивіться на життя й на майбутнє так, як слід у ваших літах: з любов'ю, вірою й надією; вибирайте теми для віршів, або чисто народні, або цікаві для кожного, хто розуміє поезію, інакше, переливаючи воду із склянки до склянки, живо випишетеся, й придушивши фантазію, згубите талан.

Тепер звернемося до форми ваших п'єс, що ви їх назвали віршами.

Через те, що, писавши ці п'єси, ви зовсім не знали правил, як складати стопи, ви й гадали, що пишете вірші. Дійсно-ж ні в одній із цих п'єс нема майже ні одного вірша: це проза, інколи ритмована.

Але бува й у прозаїчній формі поезія. Такі є романи Вальтера, Скотта й Купера, Тарас Бульба Гоголя. І навпаки: не кожний віршований твір, написаний навіть гарними віршами, представляє собою поезію: він що-до свого змісту буває гірший за погану прозу.

Але цього ще мало, щоби віршований твір мав поетичну тему, поетичне значіння; маючи тільки це достоїнство, твір не буде мати жадної вартости, коли тема не буде виражена плавким і згучним, міцним віршом, а вірш вільною й легкою мовою. Тільки талан, що об'єднує в собі одне й друге, робить поета. Сполучення цих двох прикмет трапляється дуже рідко: через те й маємо чимало віршовників і дуже мало поетів.

Вивчіть, як складати вірші, з підручника та особливо з творів тих російських поетів, яких я вам раніше згадав, а далше пробуйте опрацьовувати вірш, щоб можна було його назвати поетичним. Аж тоді пробуйте

писати віршовані твори. Спочатку вони гарні не будуть, але згодом виробляться, а тепер усе те, що я прочитав з ваших віршованих творів, названих стихами, кажу ще раз, є проза, ще в до того проза в бідній формі, що заключає в собі такі вислови: «Як син (України) пищить, а кричать не сміє». «По душі мов скобелкою скребє». «Хіба її (правду) аж туди з цього світа пузаті зігнали, щоб вона не мішала їм пузи ростити». «Чом вона (мать) мене тоді не роздавила, як народила». «Наша воля полягла та й захропла». «Сама вирву, вишкребу тебе серце». «А другу, поки все з середини не виколупаю».

Щоб ви зрозуміли, які негарні ці слова, перекладіть їх по-російськи. Вони можуть трапитися тільки в дуже простонародній мові. Народні пісні складали здебільшого прості люди; але їхній смак був такий тонкий, що навіть в народніх піснях подібних висловів ви не знайдете, як що ці пісні не жартівливі.

Що до мови, якою писані ці п'єси, то я вже раніше вам сказав, що ви її мало знаєте й що вам її треба навчитися з тих українських авторів, на яких я вам указав, та з тих українських лексиконів, які є.

Коли я був у ваших роках, я писав українські вірші й де-кілька з них надрукував; але як прочитав їх під кінець життя, то найшов стільки не вартих себе, що не включив у свою збірку «Ворскло» та щиро пожалів, що не було в мене провідника, що ще тоді відрадив-би мені їх друкувати. Так і ви: забудьте, що ви маєте згаданих 13 п'єс і хай вас бог боронить коли-небудь помістити їх в свою друковану збірку, бо накличете критику, яка не помилує вас.

Висловлюючи щиро свої міркування, я ризкую заслужити від вас назву суворого судді. Тоді я радив-би вам звернутися з питанням про це до когось може міцнішого від мене в цій справі, наприклад, до проф. М. Ф. Сумцова або Д. І. Багалія. Бажав-би, щоб вони висловилися так саме щиро, як і я.

Третій лист дає багатий матеріал для міркування про літературний смак та нахили Щоголева, та вияснює де-що й громадсько-політичні погляди поета, що особливо характерно виступають в останнім листі, присвяченим прозаїчним творам молодій дівчині.

Називатися суддею прозаїчних творів я не вважаю себе в праві. Фейлетонові оповідання мені не до вподоби й наколи в них нема цікавих спогадів про старину або про щось близького моїй батьківщині, то я їх не читаю; та як де-що скажу про ваші, то тільки через те, що ви за це прохали. На всякий випадок прохаю не вважати моєї думки за компетентну й не покладатися на неї. Зверніться за цим до кращих знавців. Я вже вказував вам на М. Ф. Сумцова та Д. І. Багалія; вказую ще на вельми шановного вашого сусіда П. І. Сокальського. Прохаю вас тільки завважити де-які мої життєві поради, коли хочете, подекуди й літературні.

ЩЕ ПРО СЕЛО

Оповідання натякає на погане навчання сільських дітей, викриває станових, справників, навчителів, священиків. Чому-ж ще не земців та інспекторів, що завідують школами. Адже начальниками над ними є земці та інспектори, а не старшини, станові та справники.

За бідолашних часів, коли в Росії зароджувався російський лібералізм 1858—1860 років, улюбленою темою ліберальної преси, що почувала ліберальний гонорар, стало викривати дрібних урядовців, грошові хабарі, дешеве самодурство. Ці викривання для путящої людини тих часів, що передчувала недобре нове, відразу стали осоружними: мода на них минулася живо. Оглянулись і побачили, що старі хиби—чесноти проти ліберальних звичаїв нових лібералів: почали брати й красти сотні тисяч і мільйони та велику крадіж називати присвоєнням, як тепер практикується в судах.—Коли є погані стиршини, то винне ціле село: нащо поганих вибирає, а потім, нащо поганих терпить? А я знаю, чому терпить: бо вкупі з ними п'є. Хто тільки хотів, бачив, що де волосна чи сільська управа, там її сусід-шинок. Як тільки скінчилася громадська сходка, там і в шинок, та ще й зі згодою громади, на громадські гроші. Хіба старшина може покрити поганого вчителя, коли прямий догляд за школою належить до вибраного на це земця? Хіба лише старшини погані? Погана вся громада. Все старе понищено, доброго нового не збудовано, нічого не встановилося, все колобродить. Отож так і треба писати! А звалювати чужу провину на старшину, станового, вчителя, священика—це є недоцільно. Загляньте в суд, адвокатуру, банки, придивіться до подвигів куркулів найвищого гатунку, то побачите щось величезне—жахливе, перед чим повітря, що окружає старшин, буде ароматичне. Орловська Міська Управа потратила міських грошей... на чай 700 карб. Чому ж не тратити громадських грошей сільським начальникам? За поганий стан описаної вами школи винуватий таки земець, що має опіку над нею, а не старшина, становий або священик: а ви про земця ні слова?

Не тільки ваша, але й уся наша народня школа є скверна й народ її нехтує. Аж тепер уряд схопився, що школа мусить бути або церковно-приходська, або професійна, а коли ще залишити земську, то, звичайно, запевнює, що вона сама собою закриється.

Школа з жабами та образами кістяків потрібна була не народові, але Корфам та Ушинським для відомої їм мети. Російське простонароддя привикло починати навчання не від жаб та кістяків, але від молитви, якою земська школа нехтувала,—через це від такої школи й народ відвернувся. Коли-ж у вашому оповіданні виведено змагання де-кількох селянських одиниць до науки в школі, то такі особи в народі не є в більшості, бо народ не має довір'я до школи, до того-ж—вперед від свого віку не забіжиш. Якщо на заході школа є скрізь, то сталося не за 25 років, але за цілі століття. До того школа є розкіш народу й може процвітати тільки з народнім добробутом.

На мою думку, стаття є де-що розтягнута, але є спостережливість і видно гарний дар змальовувати природу.

ОПОВІДАННЯ ДІДУСЯ

Стаття є надрукована в фейлетоні «Южного Края». Цеб-то редакція визнала, що вона заслужила на це. Мабуть і подобалась не одному.

Прочитавши її я поставив питання: 1) що таке Пахомич? 2) чи подібне до правди його оповідання? 3) чи міг він собі дозволити, або чи могли йому дозволити передавати це оповідання паничам?

Хто такий є Пахомич? З його становища в оповіданні я міркую, що Пахомич—це є останній з могікан, який, навіть як ще залишився в кількох примірниках, то доживає своїх днів десь у богодільні. Каста Пахомичів, на жаль, щезла й відступила місце новонародженим кастам ліберальних журналістів, адвокатів різного гатунку, народніх просвітників за найновішими методами, тільки без шкіл, та іншим, що їх не перерахувати.

Пахомич—це був чесний слуга й приятель старого панського дому, що вислужив старому панові та був поставлений за дядька до його хлопчика—сина. Син виростав—Пахомич старівся; сина відвозили до губерського міста до пансіону Пахомич з ним; син поступав на військову службу—Пахомич з ним; син виходив у відставку й вертався господарювати до рідного гнізда—Пахомич з ним. Уважно слідкував Пахомич за дитиною й за парубчаком, бурчав та повчав просто, як умів, непомітно вкореняючи у вихованка таку пошану, про яку тепер мало хто має поняття. Щасливі були такі молодці, що мали колись таких дядьків: ці дядьки вибивали з їхніх голов ту погань, якою їх начиняли французи-гувернери, голярі на своїй батьківщині.

Пахомич—це був вірний, як пес, друг своєї панської сім'ї; купити його не можна було нічим; коли йому пан давав свободу, він її відкидав.

Такі були теж старинні няні. Кажу вам не на сліпо, але те, що досконально знаю: така була й у нас няня, що прожила в сім'ї моїх батьків і моєї 40 років, до смерті. Ті люди були вірні до саможертви.

Пахомич розповідає молодіжці більше, ніж недоречний жарт, що його викинули парубки й дівчата над головою в його домі. Я знаю село. І тепер, коли нарід без догляду, нарід напів дикий розпустився до краю, такий грубий жарт є неможливий. Парубки можуть обікрати голову в надії, що їх не зловлять, але так поступати з ним не наважуться: голова на своєму місці є велика особа, й вони гаразд знають, що за такий жарт їх гарненько одчухрають навіть тепер, а за старих часів, то й сказати нічого.

Я вас питаю ще ось що: колядування й щедрювання старий звичай й полягає в тім, що ходять по хатах господарів та співають під вікнами стосовних до цього випадку народніх обрядових пісень. Цей звичай, що вважається немов за релігійний, виконується дуже пристойно. Де-ж ви чули, щоб при такій okazji за старих часів лазили в димарі, та ще й взимку, на морозі, в кожухах, до того-ж під Різдво, у релігійного народу? Може ви хотіли сказати про те, як ходять з козою, переодягнені—так це щось інше, ніж колядування, це звичай Великоросії, та й тут залізити в димар не допустять.

Голова змальований, немов дурень. Цього не належить! Можуть вибрати за голову людину нетверезого життя, може й не дуже надійної чесности, але дурнів на Україні за голову не вибирають і не вибирали. Я служив при міністерстві державного майна, зустрічався на службі, з 30 років назад, з багатьома волосними головами. Це все були люди зі здоровим практичним розумом і держалися з чималим зовнішнім достоїнством, хоч і не завжди були чесні. (Із вставок українських слів видно, що це діється на Україні)). В чисто російських селах, що-правда, сільські начальники траплялися туповаті.

Отже, оповідання Пахомича є неправдоподібне. Пахомич, як я його накреслив, розумний та чесний балакун, не дозволив-би собі розказувати паничам скандальних оповідань.

Коли-ж ви під Пахомичем розумієте не ту шановну особу, про яку говорив я, а був це звичайний собі лакей, то невже найшлася така розумна пані, яка дозволяла йому сідати до чаю вкупі з нею на розкішному панському креслі та розвеселяти себе та своїх дітей такими оповіданнями?

Дальше Федько, що з'являється до пана, в виді гусара, пожартувати. Від кого ви могли чути щось подібного? Лакей може нагрубіяти своєму панові, за що, звичайно, його виженуть; може вбити й зарізати пана з помсти чи крадіжки, що теж бувало, але жартувати таким чином не може, якщо пан не є ідіот та не за панібрата з лакеями.

З друкованим словом треба обходитися обережно. Газети, щоб заповнити шпальти, коли бракує матеріалу, особливо коли стрічки даються задурно, друкують, що трапиться, але молоді автори повинні обмірковувати, про що пишуть, та стерегтися, щоб не звикнути писати аби-що, що до голови прийде.

Що-до міміки й бесіди Пахомича, то такого роду люди вкручують до бесіди цікаві слова й прислів'я, але безупинно не говорять такими промовами, які є виведені в оповіданні. Такі промови видумують ті, що пишуть. Як неприродні, переборщені, вони є нидкі й набридливі. Переборщена міміка є теж нудна.

ВЕСНЯНІ ЧАРИ Й СОН

Такі малесенькі речі, якщо вкласти в них душу, можуть стати темою ліричного віршика, коли ж це епізод в прозаїчному творі, то само собою воно не досягає мети—не годиться навіть на фейлетон до газети.

В п'єсі Сон бачимо на Русі рабів, злидні, безправ'я.

В якому це значінні раби: в прямому чи посередньому? Якщо в прямому, то де ви їх побачите, коли тільки не ві сні?—а як що в посередньому, то де ви їх не побачите? Колись довідається, що найнезалежніші люди неначе на те й родилися, щоб добровільно лізти в рабство, з особистою метою. А чи знаєте ви те, що справжнім рабом є той, хто раб своїх пристрастів?

Безправ'я. Це я трохи допускаю. Але про це треба-б багато говорити, бо довелось би розбирати чимало¹⁾.

Що-до нестатків та злиднів у ві сні, іменно на Русі, то кажуть, що в Західній Європі, особливо по великих містах, злидні такі страшні, що ми на Русі їх собі уявити не можемо.

У нас навіть лежух, вдаючи жебрака, є ситий, ще й гроші наживає прошеним хлібом; а там чесний труженик умирає з голоду, бо не має праці. Селянство у нас є бідне, але що та скільки робить селянин, коли тільки не жнива (це я кажу про Україну)? Нічого не робить. Пригляньтесь будь-якій селянській сім'ї день за днем за цілий рік та прослідкуйте крок за кроком, що й скільки робить селянин. За жінок не згадаю: на їхніх руках усе господарство, вони працюють багато. А півсвят скільки? Як ви за цим прослідкуєте, то перестанете говорити за селянську бідність на Україні, як за недолю або за щось таке, куди селянина заплутує влада.

¹⁾ Первісно було: с у д и. Автор.

Великоруський селянин—інша справа: він є працювитий та не бідний, не бідний ще й за те, що не рветься разом з дружиною на відпочинок, як українець; а якщо брудний, то сам собі винен: йому борщ не борщ без таргана.

На закінчення: залишати в себе на папері те, що написане в Сні та ваших віршах, є небезпечно. Воно може потрапити до рук незичливих, які не зможуть зміркувати того, що це є фантазія молодости та недосвідчености й припилять сюди латку політичної ненадійности. Біди й клопотів може бути багато, а за віщо?

Наговорив я вам чимало, може й більше, ніж треба було, але це, перше, тому, що я не хотів бути голослівним, а по-друге, що бажав вас наставити на правильну діяльність.

Видно, що ви читали мало з нашої великої літератури, а наслухалися багато від молодіжи, що фантазує так саме, як і ви. Це поки що не має ваги, але лихо було-б в тім, коли-б ви впали в крокодилові руки тих народників, що в каламутній воді рибу ловлять, що безсердечно занастили чимало нашої молодіжи.

Перестаньте мордувати себе думками, що нарід на Україні є задушений, замучений, що всюди пригноблення, злидні, бідність та інші жажливі речі. Українець не є на виключному становищі: він має рівні права з усіма російськими підданими. Коли-ж затуркано українське слово, то винуваті тут самі-ж українофіли, бо надто ревно забігають вперед, не по черзі.

Ви своєю громадською тугою ближнього не нагодуєте, та й вас ніхто не нагодує. Православний Катехізис, не боючись суперечности з Євангелією, вчить вас, що найближча вам людина—це ви самі, а потім ваші ближні: батько, мати, чоловік, діти, брати, сестри, то-що, далше ті, кого ви маєте причину любити більше, ніж других, а вже після всього того—маса. А ви перед усім забули себе й клопочетеся за масу. Це вам не під силу. Просіть бога післати вам таке незалежне становище, щоб ви самі не знали біди та злиднів і могли допомогти вашому ближньому—бідолазі не громадською тугою, але чимсь таким, що його нагодує-б та відгодує.

Якщо це для вас не буде жертвою, то киньте на де-який час писати й читати, тільки не газетні фейлетони, а де-що поважнішого. В російській літературі так багато є гарного, що читати вистачить на цілі роки. Особливо корисні для вас будуть критичні статті Белінського. Але це було-б вище за ваше терпіння: це ви старайтеся читати поволі, коли зможете; а на разі киньте писати лиш до того часу, поки не прочитаєте хрестоматії Галахова, яка познайомить вас із різними формами літератури і з найкращими її взірцями. Потім прочитайте, наприклад, байки та оповідання (з України) Г. П. Данілевського. Тут ви знайдете чимало цікавого: описи української природи, народнього побуту, його звичаїв, повір'їв, переказів, обрядів, словом познайомитися з Україною й зрозуміти, що в ній живе ще чимало такого, з чого можна черпати для літератури. врешті познайомитися й зі справжнім українським гумором. Це, на мою думку, був-би для вас той рід літератури, з якого вам треба починати.

Франція та СРСР

I

Юридичне визнання Радянського Союзу Францією завершає собою загально-європейське визнання, за винятком де-яких другорядних держав, як Чехо-Словаччина та Південна Славія, що також стоять на шляху до цього визнання. Після визнання Францією, останньою великою державою Європи, що собою замикає цілу низку подібних визнань, досягнуто поворотного пункту що до стосунків СРСР з капіталістичним світом.

Економічна необхідність примусила Францію зріктися своєї непримиримости що до Радянського Союзу й шукати шляхів до згоди з ним. Спинимось на цих економічних передумовах, в їх головних рисах, що обумовили визнання.

До світової війни Франція була банкиром цілого світу. Крім державних позик, що їх Франція давала країнам Старого й Нового Світу, французькі капітали в достатній мірі постачали так само на нашу кам'янову-гілну, металургійну й металову промисловість. Тепер—у наслідок війни—Французька республіка стогне під тягарем непосильних для неї чужоземних боргів.

Версальська угода підвела під Францію нову економічну базу. Утворилися нові групи французького капіталу, що зміцніли на цій новій господарській базі. Франція, із країни, що вивозила капітали, продукти промислового виробництва, стала країною промисловою, країною, що вивозить у великій кількості фабрикати. Статистика зовнішньої торгівлі Франції за останні роки доводить, як швидко зростає вивоз продуктів промислового виробництва і ввоз промислової сировини та напівфабрикатів. Особливо наочно виявляється це зростання, коли порівняти недавно оголошені офіційні дані, що стосуються французького ввозу—вивозу за перші 8 місяців 1924 року.

Цифри, що означають цінність вивезених із Франції фабрикатів протягом перших восьми місяців біжучого року, мають такий вигляд (порівняно до такого-ж періоду минулого року):

Січень-серпень 1924 р.	Січень-серпень 1923 р.	Збільшення 1924 р. порівняно до 1923 року.
16.450.758.000 фр.	10.146.424.000 фр.	+6.304.334.000 фр.

Що-ж до загального вивозу, взятого не по цінності, а по вазі (в тонах), то він збільшився на 16,6%. Вивоз же готових виробів взятих зокрема, збільшився на 19,2% (по вазі).

Наведені цифри є досить яскраві і доводять, що Франція нашого часу одна з передових промислових країн. В сучасний момент, у галузі металургії, машинобудівництва, почасти також і джутової промисловости, Франція виступає на світових ринках, як серйозний конкурент не лише Німеччини та Англії, але й Америки.

До війни Франція значно відстала порівняно до цих передових промислових країн. Як наслідок перемоги над Німеччиною, Франція дістала назад Лотарингію з її залізною рудою, металургійними заводами і Саарський вугільний басейн ¹⁾. Дуже цікавим є те, що Лотарингські поклади залізної руди року 1913 по добуванню займали друге місце в світі після покладів Верхнього озера в Сполучених Штатах П. А.,—тоді як район Верхнього озера давав 52 мільйони тон, Лотарингія дала 48 мільйонів тон, що становило 28% світового добування залізної руди року 1913.

Маючи багато залізної руди, Франція відносно бідна на кам'яне вугілля. Навіть Саарський вугільний басейн дає недостатню кількість перепаленого вугілля.

А проте треба відзначити певні досягнення і в кам'яновугільній промисловості, де обігнано далеко передвійськову продукційність. Пересічна щоденна продукційність вугільних копалень,—як це доводять останні дані—повійськової території Франції, більше продукційности 1913 року майже на 9.500 тон.

Коли чорний хліб промисловости—вугілля, є для Франції предметом значного ввозу з-за кордону (із Німеччини та Англії), то слід зазначити використання Францією джерел водяної енергії що далі, то більше, яку французи так влучно назвали—«білим вугіллям». В кінці XIX століття Франція мала лише 115.000 кінських сил водяної енергії. Під кінець же 1922 р.—2.500.000 кінських сил. Протягом останніх двох років використання водної енергії для промислових потреб посувалося ще швидкими кроками наперед.

Не маючи змоги спинитися в цьому короткому нарисі на тих значних досягненнях, що їх мають французи останніми роками в машинобудівництві й джутовій промисловості, про те слід навести тут такі дані про виробку та ввоз до Франції фарбових річовин. Дані ці дуже характерні й доводять, які величезні успіхи мають французи в галузі хемічної промисловості за останні роки.

Дані ці мають такий вигляд (в тонах):

Роки	Продукція за рік	Ввоз	Ввоз у %х що до внутрішнього споживання
1920	7.056	5 088	46 ³ / ₁₀
1921	5 869	1.148	—
1922	8 067	1.797	—
1923	10.000	1.376	12%
1924—I півріччя	8.000	450	5 ⁰ / ₁₀

Останній рядок наведеної таблиці, яка доводить, що протягом I півріччя 1923 року ввоз фарбових річовин до Франції не був більше 5% споживання, вартий особливої уваги. До війни,—в галузі промисловості

¹⁾ По Версальській угоді Франція дістала в своє розпорядження Саарський вугільний басейн на 15 років.

й вивозу фарб—монополістом була Німеччина, що постачала фарбові річовини майже для всіх країн. Зниження ввозу фарб до 5% означає величезні успіхи французької хемічної промисловости.

Оживленню французького вивозу в значній мірі сприяло падіння французького франка в кінці 1923 й на початку 1924 року. Стабілізація курсу франка стала значною перешкодою до цього вивозу. Отже, перед французьким промисловим капіталом, що працює на вивоз, на черзі повстало питання про удешевлення виробництва.

А тому цілком природньо, що його увагу направлено в бік нових джерел сировини та нових ринків збуту. Що до цього, то варта уваги думка одного французького економіста¹⁾, який розчарувавшись у можливості економічного співробітництва Франції з головними власниками світової сировини—Сполученими Штатами та Англією,—висловлюється за щільне співробітництво з європейськими країнами—Німеччиною та Росією.

Справді, маючи величезні джерела сировини, Радянський Союз є в той же час дуже широким ринком для розміщення продуктів французького промислового виробництва. Цим сполученням дається міцна основа для успішного розвитку господарських зв'язків по-між обома країнами.

II

Як ринок збуту наших експортних товарів Франція становить собою дуже містний ринок для багатьох відмін нашої експортної сировини: лісу, хутра, шкіри, льону, марганцю й нафти.

Відновлення зруйнованих війною країн Північної Франції втворює великий попит на будівельні матеріали. Цей чинник набирає для нашого лісу тим більшого інтересу, що це відновлення зруйнованих країн займе, принаймні 2—3 роки.

Друга галузь виробництва, що потребує сировини, це—джутова промисловість Фландрії (Північна Франція), де фабричні міста—Ліль, Рубе й Туркен—є великими споживачами нашого льону.

Для нашого хутра—Париж має надзвичайно велике значіння. Правда, Париж не відіграє тої ролі в торгівлі сировинним хутром, яку відіграє Ляйпціг. Але з приводу цього слід зазначити, що споживання хутра Францією після війни збільшилося. Безпосередній вивіз хутра до Парижу, обминаючи посередництво Ляйпцигу, міг-би значно зміцнити прибутковість російської торгівлі хутром.

Що-ж до копалень, то наша марганцева руда становить собою надто цінну сировину для французької сталеливарної промисловости. Бакинська нафта має особливе значіння не лише для промисловости Франції, але й для французького транспорту (нафтопродукти—для морського судоходства, бензин—для авіації).

На французькому ринку бакинська нафта зустріне серйозного конкурента—американську нафту. (У Франції заклалось стале товариство, що перебуває в залежності від могутнього американського нафтового тресту Синклера).

Франція нашого часу, що значно збільшила свою військову й торговельну флоту, поставила на недосяжну височінь свою авіацію, довівши число одиниць у ній до де-кількох тисяч, давно вже ступила на шлях так званої «національної політики нафти», яка полягає в тім, щоб зробити

1) Signony. L'après guerre et la politique. Paris. 1924.

незалежним французький ринок од світових нафтових трестів (американського та англійського) й поставила завданням забезпечити країну власними нафтовими джерелами.

Року 1922 Франція спеціальною угодою, укладеною з Польщею, досягла від неї того, що французькі капітали, вкладені в нафтову промисловість Галичини (капітали ці наближаються до 70%, усіх капіталів, що їх вкладено в цю промисловість і становлять по-над 1 мільярд франків) не оподатковуються.

Крім того, цією угодою обумовлено вільний вивоз нафтопродуктів із Польщі. Складена угода з Польщею дала Франції пануюче положення що до нафтової промисловости цієї країни.

Після того, як продукційність галицьких нафтових джерел значно зменшилася останніми роками, французи також звернули свою увагу на Румунію, де французький капітал вкладено розміром у 350 мільйонів франків.

Наведені дані свідчать про те величезне значіння, якого французький капітал надає джерелам нафти. Взагалі треба зазначити, що «боротьба за нафту» по-між різних груп міжнародного капіталу є одним із значних чинників світової економіки.

Під цим знаком проходила в свій час Генуезька конференція. На цій конференції, хижакі світового капіталу намагалися було піднести питання про нашу бакинську нафту. Останні події в Грузії й счинений галас навколо них французькою пресою можуть бути побічною ознакою того, який величезний інтерес становить для французького капіталу бакинська нафта.

Коли, з одного боку, нафтові багатства СРСР лежать по-за межами досяжності міжнародних нафтових трестів, то, з другого боку, нафтовий ринок західної Європи, взагалі, і нафтовий ринок Франції, зокрема, має для нас велике значіння. Наш вивоз нафти почав лише за останній час направлятися у значній кількості на європейські ринки.

З приводу цього слід зазначити, що 1923 рік поминув для нафтової промисловости під знаком виключного панування на світовому ринку П. А. Сполучених Штатів.

Сполучені Штати й Мексика відіграють на світовому нафтовому ринку цілком виключну роль, лишаючи на долю всіх наших країн лише 12,5% світового добування нафти. З приводу цього досить додати, що навіть на долю велетенської Британської імперії припадає лише 1,2% світового добування нафти.

Не зважаючи на конкуренцію з боку Америки й Мексики, замість вивозу 1923 року в 20.000.000 пудів (ва 17.870.000 крб.) орієнтовочний план Нафтосиндиката на 1924 рік охоплює значно більший вивоз, причому це збільшення має бути саме за рахунок Європейських країн.

Беручи під увагу високу якість наших нафтопродуктів (змазочні продукти, бензин) і відносно невелику віддаленість від місця добування (порівняно до американської та мексиканської нафти), постачання Франції бакинською нафтою, через порти Середземного моря, буде очевидно, питанням найближчого майбутнього.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД

БАНКОВИЙ КРЕДИТ НА УКРАЇНІ У 1923—24 Р.

В економічному житті кожної культурної країни банковий кредит займає, як що не перше, то у всякому разі одно з найбільш важливих місць.

В умовах нашої Радянської України, коли банковий кредит, головним чином, зосереджується у руках держави, почасти кооперації і дуже незначній мірі приватних, ролі банкового кредиту стає надзвичайно значною і має у собі майже безмежні можливості.

Досить сказати, що банковий кредит на Україні став, і ми є тому свідки, за порівнюючи короткий час існування нової економічної політики, могутнім рычагом регулювання економічного життя всієї країни і сталим рулем розвитку промисловості і, особливо, торгівлі.

Тому конче необхідно виявити рух банкового кредиту за якийсь певний час минулого та зазначити шляхи розвитку та напрямки використання його у будучому. Отже, для виконання першого завдання, потрібно зупинитися на виявленні динаміки активних та пасивних операцій головних банків України за 1923-24 оп. рік, як рік найбільш яскравий за часи нової економічної політики, — ролі банкового кредиту по окремим галузям і клієнтам, формі кредиту, термінах його, вартості кредиту та кредитовій (вексельній) дисципліні.

Необхідно зазначити, що стан сучасної банкової статистики не дає змоги виявити усі вищезгадані менти.

Номенклатура рахунків балансу окремих банків з об'єктивних обставин складалася так, що статистичне порівняння їх неможливе.

Крім того, різні банки не завжди вкладали у тотожні рахунки однаковий зміст.

Цілком зрозуміло, що при такому стані банкової статистики, навіть точні бухгалтерські відомості окремих банків приходилося у багатьох випадках, як, напр., кредитованні торгівлі та промисловості, брати лише умовно.

Усе вищезазначене вимагає як найскоршого упорядкування банкової статистики і зведення в єдину систему банкової відвітності.

З початку 1923—24 опер. року на Україні провадили банкову роботу слідуючі головні банки: Держбанк, Українбанк, Промбанк та Укрсельбанк. Решта кредитових установ, як комунбанки та Общества Взаємного Кредиту видатної ролі в економічному житті України не відігравали.

Тому ми при okreśленні динаміки активних і пасивних операцій обмежуємося лише цими банками, як установами, що своїми філіями охоплюють всю країну.

Розмір пасивних операцій (біжучі рахунки і вклади) головних банків України у 1923—24 опер. році був такий: (у міл. карб.).

1-X	1-XI	1-XII	1-I	1-II	1-III	1-IV	1-V	1-VI	1-VII	1-VIII	1-IX
16,7	20,1	28,9	34,7	42,4	42,3	38,0	41,1	44,5	47,2	53,6	57,0
100	120	173	207	254	252	228	246	266	283	321	342
—	—	—	—	—	—	100	108	117	122	141	150

З приведеної таблиці можна помітити, що темп росту пасивних операцій дуже великий і на протязі року пасиви збільшилися більше ніж втричі. Збільшення пасивів по місяцям не однакове.

До переведення грошової реформи, коли рівнобіжно існували радзнаки і червінці, приплив пасивів був дуже значний. Це пояснюється необхідністю страхувати радзнаки від щоденного їх знецінення і такими страховими установами мимоволі стали банки. І дійсно зі збільшенням темпу знецінення радзнака збільшується і темп припливу пасивів.

За шість перших місяців року розмір пасивів, з підстав вищезгаданих, збільшився у два з половиною рази.

Далі ми помічаємо, що зі встановленням твердої валюти, на де-який час пасиви, як загальне правило, зменшуються і після гострої, але короткотермінової грошової кризи починають поволі збільшуватися без значного хитання. З таблиці також видно, що за другі шість місяців темп росту пасивів не такий бучний, як за перші.

Якщо мент найбільшого впливу грошової реформи прийняти за 100 (на 1 квітня) то на кінець року розмір збільшення пасивів можна прирівняти за 150.

Таким чином встановлення грошової реформи оздоровило кредитове життя і припинило зовсім ажітаж страхівлі валюти, який неминуючи вів банки до загибелі.

Розмір активних операцій головних банків за рік був такий: (у мільйонах карб.).

1-X	1-XI	1-XII	1-I	1-II	1-III	1-IV*	1-V*	1-VI	1-VII	1-VIII	1-IX
39,8	37,9	38,9	47,8	49,1	58,8	60,7	71,6	82,3	99,4	92,5	—
100	96	98	120	126	147	153	180	207	250	232	—
—	—	—	—	—	—	100	114	135	163	151	—

Темп росту активних операцій також дуже значний і з початку року збільшується більше ніж вдвічі.

Звичайно грошева реформа зробила свій вплив і на активні операції, але, в порівнянні з пасивними, меншій.

Етапи розвитку активних операцій були такі: до переведення грошової реформи всі банки задихалися від зливи пасивів і вишукували найрізноманітні засоби, аби одержати гроші, яко мога швидче, розмістити серед своєї клієнтелі.

Проте приплив пасивів був значно, по своєму темпу, більший, ніж об'єктивні можливості росту активних операцій, і навіть героїчні зусилля банків не змогли втримати певну пропорцію співвідношення активів з пасивами, і почалася між ними диспропорція, так би сказати «ножиці».

Далі, з менту переведення грошової реформи «раствор» пішов у другому напрямку.

Темп припливу пасивів зменшується, а попит на грошевий кредит значно зростає й перегоняє кредитові можливості банків.

У даному випадкові банкам вдалося подолати диспропорцію другого напрямку і активні операції продовжували збільшуватися відповідно росту пасивів.

Якщо активи на 1 квітня прийняти за 100, то рост їх до кінця року рівняється 150.

Співвідношення вкладів та біжучих рахунків і продуктивного активу за рік виявилось у слідуючих коефіцієнтах:

1-X	1-XI	1-XII	1-I	1-II	1-III	1-IV*	1-V*	1-VI	1-VII	1-VIII
0,42	0,52	0,75	0,73	0,86	0,72	0,63	0,57	0,54	0,47	0,58
100	123	177	173	206	171	149	137	129	113	138
—	—	—	—	—	—	100	93	87	80	93

Таким чином можна з певністю констатувати, що грошева реформа оздоровила стан банкового кредиту і сприяла тому, що грошеві ощадження країни знайшли нормальну загрузку у прогресивно зростаючому товарообороті.

При визначенні розміру банкового кредиту, що був вкладений у 23-24 опер. році в українську торгівлю і промисловість, на підставі відомостей Держбанку, Промбанку і Українбанку, виявилось, що завдяки сучасному стану банкової статистики певно виявити, які саме кошти були загрузжені на кредитування «торговлі» і «промисловості» немає змоги.

Тому у нижчеприведеній таблиці, розмір банкового кредитування промислових й торговельних підприємств слід розглядати як умовний.

Слід також зауважити, що по рахунку Держбанку у кредитування торгівлі не введене фінансування торговельних підприємств, які ведуть торговельні операції по постачанню за для експорту і внутрішньому споживанню.

Тому кредитування цих операцій нами вміщається окремо від таблиці загального кредитування торгівлі та промисловості.

Рух банкового кредиту по окремих галузям розподіляється так: (у міл. карб.).

М і с я ц і	Промисловість		Торговля	
	Сума	% %	Сума	% %
1-X	9,91	37,6	17,05	63,3
1-I	23,85	57,2	17,84	42,8
1-IV	31,22	60,6	20,31	39,4
1-V	35,30	60,0	23,57	40,0
1-VI	39,72	59,7	26,75	40,3
1-VII	45,28	62,4	27,26	37,6
1-VIII	49,81	64,2	27,81	35,7

З приведеної таблиці видно, що з початку року банковий кредит йшов, головним чином, на кредитування торгівлі і відсоток кредитування торгівлі на 1 жовтня 23 р. виносив 63,3% загальної суми банкового кредитування.

У кінці року ми бачимо зовсім протилежні явища: торгівлі складає лише 35,7 загальної суми банкового кредиту, а промисловість 64,2%. Таким чином на протязі лише одного року ми немов-то бачимо повне переміщення банкового кредиту з торгівлі до промисловости.

З більш детального розгляду рахунків кредитування «промислових підприємств» виявилось, що досить часто у ці рахунки вводилися кредити по фінансуванню чисто «торговельних операцій» промислових підприємств.

Частіше всього в одному й тому рахункові «кредитування промисловости» містилося й торговельне і промислове кредитування.

Тому можна позитивно висловитися, що, як загальне явище, у рахунках кредитування «промислових підприємств» знаходяться у невиявленному вигляді кредитування «торгівлі», цеб-то кредитування торговельних операцій промислових підприємств.

Таким чином, відсоток кредитування промисловости фактично буде менше. Відповідно збільшиться і відсоток кредитування торгівлі.

Участь окремих банків України у кредитуванні промислових підприємств у відсотковому відношенні виявляється так:

Місяці	Держбанк	Промбанк	Всього
1-X	63,3	36,7	100
1-I	73,0	27,0	100
1-IV	60,4	39,6	100
1-V	62,0	38,0	100
1-VI	60,2	39,8	100
1-VII	61,8	38,2	100
1-VIII	60,8	39,2	100

Приведена таблиця дуже важлива тим, що виявляє роль кредитів Держбанка у загальному кредитуванні промисловости України.

І поскільки умовність абсолютних чисел розміру кредитування промисловости у равній мірі знаходить своє місце в обох приведених банках, відсоткове відношення кредитування цими банками можна цілком прийняти за абсолютне.

Таким чином, Державний Банк увесь час тримає у своїх руках і рычаг регулювання і руль напрямку у житті і розвитку промисловости України.

Що торкається розподілу банкового кредиту по головним групам торговельних клієнтів, то він у 23—24 опер. році розподілявся так: (у міл. карб.).

Місяці	Сума	% %	Сума	% %	Сума	% %
1-X	3,61	21,2	11,34	66,5	2,10	12,3
1-I	4,17	23,4	12,30	68,9	1,37	7,7
1-IV	3,86	19,0	15,17	74,7	1,28	6,3
1-V	3,16	13,4	19,41	82,3	1,00	4,3
1-VI	3,76	14,1	22,35	83,0	0,64	2,4
1-VII	3,70	13,6	22,91	84,0	0,75	2,4
1-VIII	3,80	13,6	23,44	84,0	0,65	2,4

З приведеної таблиці видно, що у загальній системі торговельного кредитування перше місце увесь час на протязі року займала кооперація, друге — держторговля і останнє приватня.

Цікаво зазначити, що торговельний капітал перемістився значно з держторгу до кооперації. Відсоток кредитування держторгу з 21,2% на 1 жовтня знизився на 1 серпня до 13,6%.

Таке явище ми помічаємо і у кредитуванні приватного торгу. На перше жовтня відсоток загального кредитування приватного торгу був 12,3%, а на перше серпня він знижується до 2,4%.

Зі всього вище-сказанного можна зробити висновок, що кооператорговля починає охоплювати у знанній мірі увесь банківський кредит, що припадає на долю торговельних підприємств. Таке явище, — річ цілком природня, і воно у повній мірі відповідає значінню кооператорговлі у економічному житті нашої радянської республіки.

Участь окремих банків України у кредитуванні торговельних підприємств виявляється у відсотковому відношенні так:

Місяці	Госбанк	Українбанк	Промбанк	Всього
На 1/X	61,5	27,9	10,6	100
» 1/I	63,6	27,9	8,5	100
» 1/IV	56,5	37,1	6,4	100
» 1/V	58,4	33,6	8,0	100
» 1/VI	58,7	32,2	9,1	100
» 1/VII	54,8	35,2	9,9	100
» 1/VIII	51,2	37,1	12,7	100

Роля Держбанку у кредитуванні торговельних підприємств, як і промислових, також домінуюча. Помічається збільшення кредитування Українбанку що пояснюється тим, що Українбанк, як кооперативний кредитовий центр, кредитував увесь кооператорг, рост якого безупинно збільшувався.

У вищеприведеній таблиці ми не вмістили, як це у свій час і зазначили, кредит Держбанку, що був загрузнений у 23—24 опер. році фінансування державних та кооперативних торговельних підприємств і установи для переведення останніми різних заготовок (головним чином хлібних) по експорту за кордони С.С.С.Р. і внутрішньо-державного споживання.

Розмір цих кредитів за весь рік складав біля 13,0 міль. карб.

Таким чином, усі вмісті банкові кредити, що фактично йшли на кредитування державної, кооперативної і приватної торгівлі складали у загальному банківському кредиті торгівлі та промисловості не 35,8%, як це умовно зазначено в таблиці, а 54%.

Крім цього, слід прийняти на увагу ще твердження банкових фахівців, що кредитування торговельних операцій промислових підприємств складає біля 50% всього загального кредитування промислових підприємств.

При такій гіпотезі 0/0 торговельного кредиту орієнтовочно можна було б прийняти за 77% від загального розміру всього банкового кредитування торгівлі України.

Виявити точно відсоток співвідношення кредитування торгівлі і промисловості при сучасному стані банкової статистики, як це ми вже раніш зазначали, неможливо.

Форми банкового кредитування торговельних підприємств, по матеріалам Держбанку і Промбанку, в 1923—24 опер. році по окремим квартам виявлялися так:

	на 1 жовтня 23 р.	на 1 січня 24 р.
Вексельний кредит.	7.726,1 т. р. — 62,80/0	8.101,5 т. р. — 63,10/0
П/товарний кредит.	4.570,6 » » — 37,20/0	4.771,0 » » — 36,90/0
	1000/0	1000/0
	на 1 квітня 24 р.	на 1 липня 24 р.
Вексельний кредит.	7.803,8 т. р. — 60,60/0	12.613 т. р. — 71,10/0
П/товарний кредит.	5.003,0 » » — 39,40/0	5.063,2 » » — 29,90/0
	1000/0	1000/0

З приведеної таблиці видно, що за останню кварту минулого року, рост вексельного кредиту збільшився у порівнянні з під товарним кредитом.

Таке явище слід вітати, бо воно свідчить про тягар до більш удосконаленої форми банкового кредиту— векселю.

Слід зупинитися і сказати де-кілька слів про форму гарантійного кредитування.

Досить сказати, що ця форма у сучасних умовах банкового життя є форма нова і лише порівнюючи нещодавно почала вживатися.

З'ясовувати у даному разі природу її не входить у мої завдання.

Тому обмежуся лише, виявленням розвитку цієї операції за минулий рік.

По відомостям Українбанку, останнім видано за 24 р. гарантій: (у тис. карб.).

На 1-IV	3.371	100
» 1-V	4.278	127
» 1-VI	4.655	138
» 1-VII	6.541	194
» 1-VIII	8.636	256
» 1-IX	8.847	262
» 1-X	8.485	222

З приведеної таблиці видно, що за 7 місяців розмір суми виданих гарантій збільшився більше ніж у два рази.

Оскільки розмір видач гарантійного кредиту залежить від загального розміру пайового капіталу банку, необхідно вказати, як збільшувався за цей же термін пайовий капітал Українбанку.

Ріст пайового капіталу Українбанку за 7 місяців складався так: (у тис. карб.).

На 1-IV	1.888	100
» 1-V	1.993	105
» 1-VI	2 161	114
» 1-VII	2.346	124
» 1-VIII	2.484	131
» 1-IX	2.548	135
» 1-X	2 703	143

Ріст пайового капіталу збільшився лише на половину.

При порівнянні розвитку пайового капіталу з ростом гарантійного кредиту виявилася певна диспропорційність, що пояснюється з одного боку невисланням у кооперації оборотних коштів і з другого неможливістю задовольнити кредитом кооперацію у десятиразовому розмірі проти суми придбаних нею паїв.

Слід сказати, що гарантійний кредит у минулому році дав торговельним підприємствам змогу більше використати свої можливості по кредитуванню і збільшити, завдяки цьому, свій торговельний оборот.

Правда, не всі кредитові установи у належній мірі зрозуміли роль і значіння гарантійного кредиту у загальній системі банкового кредитування і не завжди раціонально використовували видачу гарантійних листів.

Це сприяло тому, що цілий ряд торговельних підприємств і установ у значній мірі так загарантовалися, що не змогли виконати своїх зобов'язань і дискредитували і себе і під кредитову установу, що видавала гарантії.

В останні часи політика видачі гарантії значно виправилася і дефекти минулого перестали повторюватися.

Що торкається вартости банкового кредиту, то вона виявилася у слідуючих ставках:

По Держбанку й Промбанку

Учот векселів		Суди п-тов. и тов. док. кредит		Оборот коміс.	Спец. бїж. рахунки	Оборот комісії
Держ. і кооп.	Прив.	Держ. і кооп.	Прив.			
Держбанк						
До 1-IV	12%	24%	12%	24%	0,5-0,3%	12%
Після	9-11%	11-13%	10%	13%	1/4-1/2%	10-11%
Промбанк						
До 1-IV	18-21%	19-27%	18-21%	21-24%	6%	15-18%
Після	10-12%	12-15%	12-14%	—	1,4%	12%

З приведеної таблиці видно, що ставки були не однакові для всієї клієнтур. Кредит для державних і кооперативних підприємств і установ у певній мірі дешевше ніж для приватної клієнтур. Таке явище цілком природне в умовах нашої економічної політики.

При цьому слід додати, що при ставках, які існували у 23-24 опер. році, кредит банків далеко не можна назвати дешевим.

І дійсно дальніша політика банків прагнула до можливого при сучасних економічних умовах зниження ставок.

На розмір ставок по де-якій мірі впливала і радзначна система.

І другій половині 23-24 року кредит став більш дешевший. Знижка ставок торкнулася усіх банкових операцій. Пересічно ставки зменшилися на 50%.

Зараз існує тенденція до дальнішого здешевлення банкового кредиту.

Таку міру слід лише вітати. Вона свідчить, що економічний стан країни поліпшується, кредит зміцнюється, зростає ощадження капіталів і взагалі упорядковується фінансовий стан кредитових установ.

Що торкається строків банкового кредиту, то можна сказати, що в 23-24 році пересічно він був 2-хмісячний. По головних банках України строки кредиту по терміну векселів виявлялися так: (у тис. карб.).

Д е р ж б а н к

Строк	По учоту		По спец. біжуч. рахунку	
	Сума	%	Сума	%
До 1-го місяця	8.398,4	20 ⁰ / ₀	6.103,7	24 ⁰ / ₀
» 2 »	16.820,7	40 ⁰ / ₀	9.684,8	38 ⁰ / ₀
» 3 »	12 173,4	29 ⁰ / ₀	4.462,8	17,5 ⁰ / ₀
» 4 »	3.359,4	8 ⁰ / ₀	1.876,9	7,5 ⁰ / ₀
» 5 »	748,2	2 ⁰ / ₀	781,3	3 ⁰ / ₀
» 6 »	103,9	1,4 ⁰ / ₀	403,9	1 ⁰ / ₀
» 9 »	5,5	»	2.088,2	8 ⁰ / ₀
Р а з о м	41.789,5 т.к.	100%	25.412,0 т.к.	100%

П р о м б а н к

Строки	По учоту		По спец. біжуч. рахунку	
	Сума	%	Сума	%
До 2-х тижд.	2.107,6	4,9 ⁰ / ₀	1 236,9	13,6 ⁰ / ₀
» 1-го місяця	6 548,9	15,3 ⁰ / ₀	779,0	8,0 ⁰ / ₀
» 1½ »	6.064,6	14,0 ⁰ / ₀	2.248,6	24,7 ⁰ / ₀
» 2 »	12.014,9	23,0 ⁰ / ₀	1.200,1	13,2 ⁰ / ₀
» 3 »	13.455,0	30,9 ⁰ / ₀	2.208,0	24,6 ⁰ / ₀
» 4 »	2.949,0	1,5 ⁰ / ₀	273,0	3,0 ⁰ / ₀
» 5 »	167,6	0,04 ⁰ / ₀	10,0	0,1 ⁰ / ₀
Р а з о м	43.407,7	100 ⁰ / ₀	9.074,7	100 ⁰ / ₀

Середній строк банкового кредиту в Українбанку був 2-хмісячний.

Як показує вищеприведена таблиця, кредит строком до 2-х місяців, складає по Держбанку: по учоту 60%, по спеціальному біжучому рахунку 62%; по Промбанку— по учоту 62,2%, по спеціальному біжучому рахунку 59,5%; по Українбанку строк кредиту пересічно рівен 2 місяцям.

Таким чином, можна констатувати, що за минулий рік термін банкового кредиту на Україні рівнявся двом місяцям.

Слід зазначити, що така короткостроковість кредитування виявилася не тільки у Держбанку, де це явище можна пояснити особливостям Держбанку серед інших кредитових установ, але також і у Промбанку, клієнтами якого є промисловість, крупно-оптові підприємства і установи з найбільш тихим оборотом капіталів.

Цікаво зазначити також терміни банкового кредитування у довійськові часи. Тому рахуємо потрібним привести відомості строків вексельного партфелю філій і агенств Державного Банку за 1912 рік.

Середній строк банкового кредиту в установах Держбанку, що перебували на Україні, був такий:

1. Бердянск	4 міс. 6 ден.	11. Харків	3 міс. 13 ден.
2. Винниця	4 » 2 »	12. Київ	3 » 9 »
3. Житомир	4 » 3 »	13. Чернігів	3 » 4 »
4. Суми	4 » — »	14. Одеса	3 » — »
5. Єлісавет	4 » 1 »	15. Юзівка	3 » — »
6. Миколаївград	4 » 1 »	16. Кременчуг	2 » 26 »
7. Таганрог	4 » 1 »	17. Полтава	2 » 20 »
8. Херсон	3 » 20 »	18. Ромни	2 » 15 »
9. Катеринослав	3 » 15 »	19. Кам'янець-Подільськ	2 » 18 »
10. Маріупіль	3 » 15 »		

З приведеної таблиці видно, що пересічний строк банкового кредиту по всім вищеприведеним 19 установам рівен 3 міс. 21 дн.

Приймаючи на увагу, що термін кредитування приватними банками у довійськові часи був ще більше ніж державними, можна зробити висновок, що сучасний термін банкового кредитування значно менше ніж він був за старі часи.

Такий, порівнюючи, короткий термін банкового кредитування у значній мірі залежить від обмеженості грошових ресурсів нашої країни і великого попиту на капітал взагалі.

Слід сказати що товарний оборот відставав від строків кредитування.

Диспропорційність темпу товарного обороту зі строками банкового кредиту сприяло несвоечасному поверненню позичених коштів, переписки векселів і навіть масовому протесту їх.

За десять місяців 24 р. було опротестовано 35045 векселів на суму 45,7 мільйонів карбованців.

По місяцям протест векселів розподілявся так: (у тис. карб.).

на I/I	1442	век. на суму . . .	4448,4	т. к.	100
» I/II	1223	» » . . .	3109,6		70
» I/III	2335	» » . . .	5074,6		136
» I/IV	3001	» » . . .	4887,5		102
» I/V	3825	» » . . .	4884,5		109
» I/VI	4007	» » . . .	3529,7		80
» I/VII	3858	» » . . .	3360,4		75
» I/VIII	4163	» » . . .	4521,1		104
» I/IX	4851	» » . . .	5302,1		118
» I/X	6351	» » . . .	6994,6		142

Динаміка протесту векселів за той-же час по групах клієнтів розподілялася так: (у тис. карб.).

Місяці	Держторгівля			Кооперація			Приватні особи		
	Кількість векселів	Сума	% відношення	Кількість векселів	Сума	% відношення	Кількість векселів	Сума	% відношення
Січень	397	1930,9	100	643	2213,7	100	402	303,8	100
Лютий	340	1368,0	70,9	507	1421,4	63	376	320,2	105
Березень	643	2502,8	130,0	936	2071,7	93	756	500,1	167
Квітень	518	1509,9	78,8	1257	2150,1	97	1226	827,4	272
Травень	478	1302,1	67,4	1551	2596,0	117	1796	986,7	324
Червень	318	736,1	38,1	1492	1972,2	94	2197	815,4	268
Липень	306	1045,5	54,6	1614	1619,8	73	1938	695,1	228
Серпень	367	1824,8	94,5	2018	2115,2	96	1778	581,1	193
Вересень	326	1681,8	87,1	2620	3068,3	138	1905	552,0	181
Жовтень	382	3143,9	163,0	3664	3341,0	151	2305	509,7	167
Розом	4075	1704,5	—	16302	22575,4	—	14679	6091,5	—

Найбільші протести були у приватних торгівців. Особливо у важкому стані опинився приватний торговець у весняні місяці, коли його протестовані векселі майже утрійлися. Досить різкі зміни були і у протесті векселів державних та кооперативних установ, але всеж-таки таких хитань, як у приватних не досягали.

При цьому слід додати, що кооперація центральна і низова далеко не рівномірно запротестовувалася.

В той час, як центральна кооперація мала порівнюючі невеликі протести, середня і низова — переживала масові протести. Тому ми рахуємо необхідним привести динаміку протеста векселів, як по центральній кооперації, так і середньонизовою.

М і с я ц і	Центральна кооперація			Середн. і низова кооперація		
	Кількість векселів	Сума	Віднош. до січня	Кількість векселів	Сума	Віднош. до січня
Січень	237	1439,9	100	406	773,8	100
Лютий	129	698,9	48,5	378	722,5	93,4
Березень	154	570,2	39,9	782	1501,5	199,8
Квітень	64	219,7	15,2	1193	1930,4	250,0
Травень	69	210,3	13,9	1482	2385,7	308,0
Червень	35	29,6	2,0	1457	1948,9	252,0
Липень	51	106,2	7,1	1563	1513,6	198,0
Серпень	30	67,6	4,7	1988	2047,6	264,0
Вересень	7	3,4	0,2	2613	3064,9	400,0
Жовтень	—	—	—	3664	3341,0	431,0
Розом	776	3345,8	—	15526	19229,6	—

З приведеної таблиці видно, що далеко не однаково протестовалися векселі центральної і середньої та низової кооперації.

Причин цьому дуже багато і зазначити їх тут немає змоги.

Необхідно лише сказати, що по де-якій мірі на розмір протесту векселів низової і по часті середньої кооперації вживано також і незнання техніки вексельної справи і іноді недбале просто відношення до кредитової дисципліни з боку цих ступнів кооперації.

Намічена увязка строків банкового кредитування з темпом товарного обороту і втілення у свідомість низової кооперації кредитової (вексельної) дисципліни, у значній мірі зліквідує цей масовий протест і переписку векселів.

Для повного виявлення банкового кредиту потрібно сказати, як розвивався та оформлювався приватний капітал і яка була роль його у банковому кредитуванні. Для з'ясування вищезазначеного положення слід торкнутися організації і росту Обществ Взаємного Кредиту, де приватний капітал головним чином знайшов собі захищене місце за для власних кредитових операцій.

На 1 жовтня 23 р. всіх О. В. К. на Україні було організовано 15. На 1 вересня 24 р. кількість їх збільшилася до 29-ти.

Таким чином, за 11 місяців у кількісному відношенні ці кредитові установи збільшилися рівно вдвоє.

Що-ж торкається балансу їх, то за цей же термін він збільшився з 736 т. крб. до 2309 т. крб., тоб-то трохи більше ніж у три рази.

Пасивні операції О. В. К. розвивалися так:

на I-X	263,7 т. к.
» I-I	532,7 » »
» I-IV	541,1 » »
» I-VII	475,6 » »
» I-IX	412,6 » »

З приведеної таблиці видно, що пасивні операції встигли збільшитися майже у два рази.

Цікаво зазначити, що останніми часами пасиви почали систематично зменшуватися.

Це пояснюється тією політикою, що провадилася за останні шість місяців відносно приватного капіталу і сприяло його зменшенню.

Що торкається активних операцій О. В. К., то по окремим кварталам, вони розвивалися так:

на 1-I	742,0 т. к.
» 1-IV	1061,1 » »
» 1-VII	1063,3 » »
» 1-IX	1087,6 » »

Співвідношення активних операцій з пасивними у О. В. К. тотожне з головними балансами України як це ми вже з'ясовували раніше.

Одинакові підстави впливали і на темп розвитку цих операцій.

Що-ж торкається клієнтури О. В. К., то, згідно даним НКФ, на 1 червня 1924 р. по пасивним операціям вона розподілялася так:

	По рах. капіт.	По рах. вкладів і б.-р.	По учотно-судн. опер.
Держ. усет.	0,5 — 5,0%	5,0 — 25%	0,5 — 5,0 %
Кооперац.	0,5 — 5,0 »	1,0 — 5,0 »	0,6 — 5,0 »
Приватн. особ.	90,0 — 95,0 »	70,0 — 95,0 »	90,0 — 99,0 »

З приведеної таблиці видно, що О. В. К. з'являються кредитовими установами, які кредитують майже виключно приватну торгівлю.

Порівнюючи кредитування приватних підприємств Обществами Взаємного Кредиту і держкредитними установами маємо наступний розподіл: (у тис. карб.)

Держ. установ.	Общ. Вза. Кредит.	Р а з о м
1-X 2107,7	1-X 514,5	1-X 2622,2
1-I 1370,4	1-I 742,0	1-I 2112,4
1-IV 1289,3	1-IV 1061,1	1-IV 2350,4
1-VII 659,2	1-VII 1063,2	1-VII 1722,5
1-VIII 655,7	1-VIII 1030,2	1-VIII 1685,9

З приведеної таблиці видно, що О. В. К. потроху і невинно становилися установами фінансування приватної торгівлі.

Правда, в абсолютних числах кредитування О. В. К. приватного торгу досить незначне, але % відношенні воно займає майже усі 100%.

Треба сказати, що %, який беруть О. В. К. по активним операціям надзвичайно великий і досягає 48—50% річних, цеб-то у два рази більше ставок Держбанку.

Такий великий % є наслідок надзвичайної обмеженості грошових засобів у приватного торгу і великого попиту на капітал і неможливості приватному торгіві кредитуватися у потрібній йому мірі в інших кредитових установах.

Зі всього зазначеного мною у цій статті можна зробити такі висновки.

Банковий кредит за 23—24 рік значно збільшився і зміцнився. Грошева реформа не дезорганізувала кредитової системи, а навпаки оздоровила і пристосувала її до сучасних умов нашого економічного життя. Банковий кредит став могутнім рычагом регулювання державного і приватного господарства країни.

Техніка банкового кредиту поліпшилася і прийняла більш удосконалені форми.

Все це дає переконання, що в 24—25 році банковий кредит зробить ще більш позитивний ефект ніж за минулий рік.

М. Доброславський.

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

СЕРЕД КУЛЬТУРНО-ТВОРЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1924 рік характеризується величезним здвигом в мистецькому житті країни; небувалим зростом культурно-творчих революційних організацій. Спостерігати це доводиться надто в літературі, а також і в інших галузях мистецького життя — театрі, музиці то-що. Дуже симптоматичне є вже те явище, що за останній час (не говорячи вже за весь рік) з'явилися й претендують на існування кілька нових культурно-творчих організацій. Зараз до відділу мистецтв Головополітосвіти поступило на розгляд кілька статутів нових художніх організацій (в галузі літератури — 2, театру — 1, музики — 2).

Цими днями затверджено «першу українську капелу кобзарів». «Капела кобзарів» складається зараз із 9 кваліфікованих кобзарів і має на меті організацію розпоширення по закутках України кобзарських сил. Зараз капела з цією метою і з метою популяризації кобзарського мистецтва вирушила в подорож: Поділля, Одещина, Донбас. Репертуар капели складається на чверть з старовинних українських кобзарських дум і пісень історичного і соціально-побутового характеру і на три чверті з творів сучасних революційних письменників і композиторів (з Гарту, Плугу та інших), пристосованих до виконання на кобзі.

На останньому засіданні Колегії Відділу Мистецтва під головуванням завідуючого відділом тов. Христового ухвалено на перше травня 25 року скликати в Харкові «Всеукраїнську хорову олімпіяду», в якій мають взяти участь селянські аматорські хори з різних кінців республіки, а також і хори професійні. Мета олімпіади стимулювання й консолідація роботи співочих сил. Утворений з хорових гуртків тисячний хор візьме участь в святкуванні «Першого травня». Зараз уже приступлено до підготовчої роботи.

На початок-же травня вирішено скликати «Всеукраїнський з'їзд культурних робітників», що має зробити підсумки перейденому за сім років шляху і накреслити перспективи. В з'їзді мають взяти участь усі

культурно-творчі революційні сили республіки.

В цілях матеріальної підтримки діячів мистецтва Головополітосвітою організовано «фонд допомоги діячам мистецтва». Фонд організовано на принципі одноразової допомоги і преміювання визначних творців царини мистецтва.

В галузі театру й драматургії слід констатувати певний здвиг в бік зросту й зміцнення театральної справи.

В Одесі, Вінниці й Полтаві організуються українські театри. Одеський театр приступив до роботи й цими днями починає функціонувати. В репертуар театру ввійшли п'єси Куліша, Остапа Вишні, Театральної Майстерні Гарту й інші. Театр буде утриманні Одеської ГубПО.

Катеринославський театр «ім. Заньковецької» визнано доцільним удержувати. Йде справа про прийняття його на державну субсидію.

На другий конкурс на п'єси для робітничо-селянських театрів прислано понад 70 п'єс (в першому конкурсі було — 19).

Останніми днями через Вищу Наукову Репертуарну Раду перейшло кілька визначних п'єс, що незабаром з'являться в друку. Одна з них «Комольці» — рекомендована і її передано для постановки до французького театру.

В.Н.К.О. розробляється законопроект торського права драматургів.

Відділом мистецтв ухвалено видавати провідний мистецький журнал.

«Л. Н.»

* Ювілей театру ім. Ів. Франка 28 січня в Державному драматичному театрі міста Харкова відбулося урочисте святкування п'ятирічного ювілею українського театру імені Ів. Франка.

На святі були присутніми — голова ВУЦВК'у тов. Петровський, секретар ВУЦВК'у т. Буценко, замісник Нар. Комісару Освіти т. Солодуб, Нар. Комісар Земельних Справ т. Клименко, представники громадських, робітничих селянських і інших організацій.

Вітаючи франківців від імени Нар. Комісаріяту Освіти, т. Солодуб повідомив про нагороду організатора театру т. Гн. Юру почесним ім'ям за служеного артиста Республіки.

З привітаннями виступили далі представники профспілок, ЦКНС, Харківської міської ради та Губвиконкому, робітників друку, залізничників України, спілки письменників «Плуг» і «Гарт», державного оперного театру.

Хор імени Леонтовича вітав співами революційних пісень—Ленінів заповіт та Червоний заспів. Студенти музично-драматич-

ного інституту вітали колективним виконанням свого твору, в якому освітили історію театру дореволюційного та за наших часів і театру імени Ів. Франка. Зараховано також т. Гн. Юру почесним студентом інституту та піднесено театрові Червоний прапор.

Серед багатьох телеграм є привітання від повноважного представника Радреспублік у Англії—т. Х. Г. Раковського, від художнього й інших театрів, від Нар. Ком. Освіти РСФРР, від визначних артистів, від автора п'єси «97»—т. Куліша, з Америки, Чехословаччини і т. д.

1 ВІДЧИТНА ВИСТАВКА МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКИХ МИСТЕЦТВ У ХАРКОВІ

Витвори пластичних мистецтв минувшини—це чудова мелодійна пісня, без краю вони можуть зачаровувати нас своїми рисунками, формами, фарбами, без кінця ми можемо знаходити в них все нові й нові багаті переливи фарб, непомітні тонкі переходи форм і багато іншого.

Існуючий і по сей час погляд, що мистецтво ділиться на «чисте» і «гязне» (приклад.) рушиться—коли проаналізувати хочаби художні вироби, виставлені на I відчитній виставці Музею Українського Мистецтва.

В багатьох відношеннях майстрам сучасности прийдеться, з художнього боку, повтритись у майстрів 17—18—поч. 19 століттів.

Та й не дивно, чому прийдеться вчитись, бо в речах минувшини чудово розв'язані живописні проблеми, в матеріялі—тобто майстрів минувшини були в першу чергу організаторами речей і керувались в роботі соціально-технічними проблемами.

*

Придивляючись по відділах до художніх речей виставки, необхідно в першу чергу зупинитись на олісові килимів, як на найбільшій групі експонатів.

Пишні, як українська природа, килими можна по багатству форм, рисунку, фарб розбити на слідуєчі групи:

По рисунку:

1. Килими з геометричним рисунком—ромб, квадрат, хрестик і др.

2. Килими, на яких орнамент складається з простої квітки.

3. Килими, орнаменти яких складаються з двох-трьох квітчастих комбінацій.

4. Килими, орнаменти на яких творять великі рисункові пятна.

5. Килими з орнаментовною композицією в спосіб центральних плям та другорядних (композиція розбита на цілій площині).

Що до оживлення площин самим рисунком, всі килими можна поділити теж на де-кілька груп:

1 гр.: Килими, де кольтоновка рисунку провадиться в спосіб хвиль (повторення одного і того-ж мотиву рядами в протилежні боки).

2 гр.: Килими, де помітна зміна мотиву в ряді по одинці.

3 гр.: Килими з комбінаціями рисунку в спосіб хрестика.

4 гр.: Килими, де оживлення площин досягається неоднаковим розподіленням мотивів по рядках, напр.: один рядок має 5 квіток, другий / і т. д.

5 гр.: Килими, де оживлення площин досягається різноманітними пропорціями одного і того-ж мотиву, напр.: пропорційне зменшення орнаментів до краю.

6 гр. Килими, на яких одна композиція мотиву займає всю площину.

7 гр.: Килими, де оживлення рисунком досягається розбиттям площин на центральні пятна з рівномірним та нерівним отсіченням площин верху й низу.

*

При спогляданню головної цінности килимів—фарби, ми можемо помітити, по-перше, те, що фарба, з одного боку, доповнює рисунок, з другого—оживлює і, з третього, грає головну роль.

По способах накладки фарб (кольорових ниток) помітно слідуєчі фарбові комбінації:

а. Килими, на яких фарба накладається плоско, чистими плямами.

б. Килими, на яких фарба накладена кольоровими штрихами.

в. Килими, на яких при накладці фарб використовується світ і тінь.

г. Килими на яких використовується трьохмірність.

Слід відзначити те, що майстрі при накладці фарбових пятен користувались

законами доповнюючих кольорів та так зв. «добрим сусідством» — тоб-то сопоставленням фарб в такий спосіб, де-б фарба одна другу не тільки не забивала, а підсилювала; вживання другого способу сопоставлення фарб, робить килими по фарбових плянах багато різноманітними, унікаючи, таким чином, механічного повторення кольорів.

Фарбова гармонізація килимів багато говорить про талановитість артистів-майстрів з живописного боку, бо на килимах почувається не тільки багатство фарб, але й уміння сопоставляти та взяти фарби з загальними композиціями рисунку.

Напр.: килими з «строгим», «сухим» рисунком доповнюються і фарбами в такому характерові, рисункові композиції на килимові, доповнюються такими-ж пишними і фарбовими композиціями.

Ще більш підкреслює свідоме й уміле володіння фарбами прийом, завдяки якому майстер скрадає фарбою пропорційні нерівності рисунку.

Часи 19 стол.— занепаду килимової промисловости — також досить яскраво представлені на виставці, це група килимів, де помітно зuboжіння фарб, таким чином вся краса кимилів, фарба, поступово слабіє і переходючи до сіроватих полутонів, зовсім нищиться.

Взагалі-ж більшість килимів подібні до глибоких (по музичності) українських пісень, і як пісні бувають то журливі, то задумливі, то бадьоро-веселі, так кожен із них і мигтить кольорово-рисунковими переживаннями, як оті хліба з квітками під той час, коли їх гойдає вітер.

У СПІЛЦІ ПРОЛЕТПИСЬМЕННИКІВ «ГАРТ»

* 1-й Всеукраїнський з'їзд «Гарту». На поч. березня Центр. Бюро об'єднаних гартівських організацій — спілки пролетарськ. письменників «Гарт», спілки «Гарт» аматорів роб. театру, музичної та образотворчої гартівських груп — скликає 1-й Всеукраїнський з'їзд «Гарту»; одночасно намічається скликання Всеукраїнської наради пролетарських письменників.

Роботу по скликанню з'їзду й наради провадить спеціально виділена комісія 1-го Всеукраїнського Гартівського з'їзду в складі: Блакитного, Хвильового, Коцюби, Фельдмана і Дніпровського. На зборах своїх вона ухвалила низку постанов, що от-сим подаємо до вашого відома.

1. Характер роботи з'їзду. З'їзд розбивається на пленум і секції (по лінії театральній, музичній, образотворчій, кіно і літературній).

2. Представництво на з'їзді. Філії, студії, гуртки (робкорівські, драматичні, хорові), ор-

Не менш цікавою на виставці представлена збірка кахель, зібраних біля Чигирини-Діброви та на Полтавщині Зіньківського повіту.

Всі кахлі по технічному виконанню можна сгрупувати по слідуєчих групах:

1. Кахлі живописні (викор. і фарба).

2. Кахлі відтінки.

а) кахлі відтінки в свою чергу можна поділити на кахлі полив'яні і без поливи.

По композиційній задумі всі кахлі можна розбити на слідуєчі групи:

1. Кахлі з геометричним рисунком — сітчаткою

2. Кахлі де рисункова композиція геометричних форм чередується з закругленими формами.

3. Кахлі, з фігурними рисунками.

4. Кахлі, де композиції складаються з рослин (переважно місцевих, напр.: будаків і інших).

5. Кахлі з ренесансовими впливами.

6. Кахлі-арабески.

Закінчуючи приблизно опис по головних групах виставки гадаю умістним принаймні підняти питання про так звані «почерки» майстрів або цілих майстерень, бо в них треба шукати історикам виникнення тих чи інших композиційних форм.

Аналіз конструктивно-композиційних форм та розрішення живописних проблем в матеріалі не могло, на жаль, увійти в програму цього огляду виставки, бо технічна неможливість умістити всі відбитки найхарактерніших експонатів зробила-б аналіз тільки літературною балаканиною.

Кость Сліпко.

ганізовані «Гартом» командують на з'їзді своїх представників. Гартівські організації вибирають делегатів на загальних зборах із розрахунку одного делегата на 5 чол.

3. Порядок денний пленума з'їзду. Порядок денний пленума з'їзду такий: 1) Загальний звіт ЦБ «Гарту». Організаційний звіт. Доповіді з місць. 2) Мистецтво і революція. 3) Стан художньої творчости в пропаганді на Україні. 4) Масова культурно творча робота «Гарту»: а) робкорівські літгуртки, б) драмгуртки, в) хори, г) образотворчі студії. 5) Завдання пролетарськ. художньої творчости мовами нацменшостей. 6) Відношення «Гарту» до інших культурно-творчих організацій та угруповань УСРР та СРСР. 7) Організаційні справи та зміна статуту. 8) Вибори керівних органів. 9) Поточні справи.

Запрошуються на з'їзд «Гарту» представники співзвучних Гартів груп та організацій.

✱ Всеукраїнська нарада пролетарських письменників. Роботи літературної секції гартованського з'їзду визнається за потрібне використати для утворення Всеукраїнської Народи пролетарських письменників. Підготовчу роботу має вести

орг. комісія, виділена «Гартом» для організації з'їзду і поповнена представниками організованих груп пролетарських письменників.

Обставини змушують скликати з'їзд (що намагався ще на 2 роковини Гарту—в кінці січня) у досить короткий час.

ВСЕСОЮЗНА КОНФЕРЕНЦІЯ ПРОЛІТПИСЬМЕННИКІВ

Делегати «Гарту», «Плуга» і Білоруського «Маладняка». Сидять (зліва): М. Хвильовий, С. Пилипенко, Цішка Гартни, Михась Чарот. Стоять: Гр. Епик, Александрович, Б. Вольни, М. Христовий.

✱ «Гарт» на Всесоюзній Нараді Пролет. Письменників. На останніх зборах ЦБ «Гарту» заслухано було інформацію про Всесоюзну Наряду Пролет. Письменників, у якій «Гарт» не брав повної участі, надіславши лише 2-х представників від ЦБ. Делегати, крім того, не змогли весь час наради брати участі в її роботі і зосередили свою увагу на питаннях характеру організаційного. По інформації більшості наради, підтримана з України представниками «ВУАПП» і «Плугу», не погодилася з позицією «Гарту» (підтриману представниками білоруського «Маладняка») про організаційну будову зв'язків між пролет. письменницькими організаціями окре-

мих нац. республік по принципу Наркомосвіти та про створення союзного осередку, як інформаційно-контактного органу, на який покладається обов'язок скликати періодичні союзні наради для виробки єдиної лінії політики й обміну досвідом, а не органу адміністративно-керівничого. Думка «Гарту» про принцип паритетності представництва від організацій масштабу союзної республіки, при формуванні такого центру, підтримана «Маладняком», також не знайшла собі підтримки й т зв. «Тимч. Правління», було організоване на нараді в кількості 40 чоловік, з них на організації РСФСР припадає 27, на організації УСРР—10 (7—«Гарт», 2—«ВУАПП», 1—«Плуг»)

і на білоруський «Маладняк» (одмовився дати представників)—3. На нараді було ухвалено лінію ВУАПП (Всерос. Асоц. Пролет. Пис.), в основу якої лягли позиції одстоювані в журн. «На посту».

* Письменники-Гартованці в Празі. У Празі з великим успіхом відбулася вечірка українських письменників-гартівців: Поліщука, Тичини та Досвітнього, що приїхали з Харкова. Вступну промову виголосив радник уповноваженого представництва А. Приходько.

Зачитані доклади й вірші справили величезне враження на аудиторію, що складалася з української емігранської інтелігенції та студентства.

* Театральний Гартупартклубі. 20 січня ц. р., у центральному партклубі відбулась ленінська вистава театральної майстерні Гарт ч. 1. Перед виставою керівник майстерні сказав вступне слово, в якому познайомив аудиторію із напрямком роботи майстерні, з виробничими прин-

ципами майстерні взагалі і в роботі над ленінською виставою зокрема.

Зміст виготовленої майстернями п'єси такий: дія перша—1917 рік; тут дається ціла серія окремих малюнків від лютого до жовтня. Тимчасовий уряд. Черги. Боротьба різних партій. Передвиборча агітація перед установчими зборами. «Долой війну» Братання на фронті. Компартія у підпіллі. Нарешті, Жовтень Друга дія—1924 рік. В робітничому клубі, комсомольці готують виставу. Інсценізація. «9 січня 1905 рік». Але інсценізацію переривають гудки.—Ленін помер. Третя дія—в селі, в хаті незаможника збираються селяни подивитись на нове світло електрику, яку проводять в село—в клуб, в школу, сільраду, по хатах.

Вистава пройшла гладко, але майстерні доведеться ще досить попрацювати як над самою п'єсою, так і над де-якими місцями з постановочного боку.

Виставу аудиторія прийняла досить добре.

СЕРЕД ЖУРНАЛІВ І КНИГ

* «Всесвіт», двохтижневий ілюстрований журнал. З січня 1925 року почав виходити за редакцією В. Блакитного журнал «Всесвіт». У журналі широко представлені відділи літератури, сатири, гумору, мистецтва, театру, музики, малювання, скульптури, науки, техніки, спорту й инш. У кожному числі буде до 50 ілюстрацій. Обгортка перемінна, у три кольори. У журналі беруть участь кращі літературні сили. Журнал «Всесвіт» виходитиме двічі на місяць: кожного 1-го і 15-го числа. Видає видавництво газети «Вісти ВУЦВК». Ціна окремого числа 30 коп.

* Журнал для всіх. З початку лютого в Харкові почав виходити за редакцією т. т. С. Пилипенка, М. Семенка й М. Ялового новий двохтижневий журнал «Ж. Д. В.».

Журнал широко охоплює всі боки щоденного життя. До друку приміняються всі останні технічні досягнення. Обгортка друкується в два кольори.

До співробітництва запрошено членів «Гарту», «Плугу» й «Аскака».

Видає вид-во «Червоний Шлях». Ціна окремого числа 25 коп.

* Плужанин. Спілка селянських письменників «Плуг» розпочала видання неперіодичного органу ЦК і харківської філії «Плужанин» за редакцією С. Пилипенка, Мих. Биковця, Ів. Сенченка.

Число 1 виходить з друку 15 лютого (ч. 2 має вийти в кінці березня).

Розмір «Плужанина»—2—3 аркуші.

«Плужанин» має на меті обслуговувати революційно-селянську літературну молодь, зокрема сільські літгуртки, сількорів, хори, драмгуртки і т. п. В програмі: організація, теорія, техніка літератури, художні твори, мистецька хроніка, бібліографія. Журнал ілюстрований.

Окрема книжка «Плужанина» коштує 30 коп, з пересилкою.

Редакція й контора міститься при газеті «Селянська Правда»—Харків, вул. К. Либкнехта, ч. 11.

* «Друг дітей». В Харкові розпочинає виходити новий щомісячний журнал «Друг Дітей», як орган Ц. Комісії допомоги дітям при ВУЦВКі. Журнал призначається, головним чином, для осередків «друзів дітей». Його мета—виявляти їх роботу, допомагати в ній, вказувати помилки та нові, кращі шляхи в роботі.

Журнал матиме такі відділи: Чергові завдання допомоги дітям (провідні статті) «В процес роботи» (статті по практичних питаннях). Осередки друзів дітей. Побут. Досягнення на місцях. Художні малюнки. Допомога дітям і боротьба з безпритульністю на Заході, наука, практика, мова чисел, хроніка й листування з читачами. Є практичні вказівки в галузі допомоги дітям.

«Друг Дітей» хоче бути корисним для кожного, хто в своїй роботі має щось із потребами дітей—для вчителя, лікаря, охорони материнства й дитинства, бібліотекаря й клубного робітника й т. д.

* Знижка на твори Леніна. В друкарнях Держвидава йде прискорена праця для випуску дешевих видань творів В. І. Леніна, щоб задовольнити до 1-го березня 1925-го року старих передплатників.

Всі твори становлять 21 том Одночасово відкривається підписка і для нових передплатників, яких теж задовольнять до 1-го березня. Ціна на всі твори Леніна для нових передплатників 30 карбованців.

* Нова п'єса. В колі франківців художник і письменник М. Жук зачитав свою нову п'єсу «Плебейка» з часів византийської епохи. П'єса справила дуже гарне враження, як закінчений літературний твір, ідеологічно відповідаючий сучасності.

* Українсько-російський страховий словник. Незабаром Правлінням Укрдержстраху буде видано українсько-російський страховий словник.

* Збірники «Гартований театр» Цими днями виходить з друку перший збірник самодіяльних п'єс під назвою «Гартований театр». Зміст збірника: В. Блакитний. Гарт театру. Л. Предславич. Де-які методологічні вказівки первісним театральним гурткам. 1 травня. П'єса на 2 картини. Праця Майстерні Гарт ч. 1. Івана Купала. П'єса на 3 дії. Робота драмгуртка клубу К. Маркса на Павлівці. Модр. Агітка на

1 дію. Праця Майстерні Гарт ч. 1. Наш побут. П'єса на 2 картини. Праця драмгуртка клубу К. Маркса на Павлівці.

Здано до друку і незабаром вийде другий збірник п'єс «Гартований Театр». Зміст: Л. Болобан. Гартований самодіяльний драматичний гурток. Практичні поради в самодіяльній праці. На фронті праці, як у Жовтневі дні. П'єса на 3 дії. Праця Майстерні Гарт ч. 1. Злий та добрий хем. П'єса-агітка на 2 епізоди. Праця Майстерні Гарт ч. 1. Перевибори. П'єса на 2 дії для села. Праця Майстерні Гарт ч. 1. Як не крути, а письменно скрізь краще. П'єса на 1 дію для села т. Лавриненка. Суд над неписьменним селянином Темненком, що не вкравши—вкрав. Інценіроаний суд т. Смоліча.

* До конкурсу «Червоного Шляху» 31-го січня ц. р. скінчився термін на присилку оповідань на конкурс «Червоного Шляху». 2-го лютого в засіданні Жюрі була розпочатана й розглянена надіслана кореспонденція. Всіх оповідань на конкурс надіслано 35. Для належної оцінки матеріал буде прочитано всіма Членами Жюрі поперед у Харкові, а після цього буде надіслано до м. Києва, де перебуває решта членів Жюрі.

Конкурс на повісти, романи й п'єси продовжується.

ЛІТЕРАТУРА ЛЕНІНА І ПРО ЛЕНІНА

21-го січня 1925 р. день перших роковин смерті Ілліча, творця і керівника Великої Російської Революції.

Всі, навіть найдавніші й мало населені, місця СРСР цього дня присвячують вечір спогадам про того, хто життя своє присвятив народові, хто намагався утворити йому добре, ясне життя,—вождеві своєму і вчителеві Леніну. Безумовно, цього дня ті, кому дороге ім'я Ілліча, ті, що живуть його думками, виконують його заповіді й утілюють в життя його ідею, хто зберігає науку Іллічеву,—ці люди з любов'ю поставляться до свого обов'язку на цей день—показати широким масам особу, життя й діла свого вождя, вчителя, вихователя, оборонця—великого Володимира Ілліча.

Цього дня політ. і культ. робітники села матимуть перед собою іншу ніж торік аудиторію; більш розвинену, що вже має де-які відомості як про особу самого Леніна, так і про ті діла й завдання, що виконав сам Ленін і які полишив нам для виконання. Та й самі політ. і культ. робітники села на цей день, звичайно, мають вже масу матеріалів, потрібних для того, щоб ще раз сказати широким масам про те, кому присвячується вечір 21 січня.

Які ж були причини зміни аудиторії й самих політ. робітників села.

За минулий 1924 рік заходами наших видавництв в гущу широких мас читачів кинуто мільйони книжок, як популярних так і наукових, в яких найвідатніші сучасні марксистичні ученики свого вождя подали науку В. І. Леніна, дали характеристику, біографію самого Ілліча, змалювали його життя й діяльність, стали в оборону його науки й т. и.

В усіх більших видавництвах взагалі СРСР, а так само і в нас, на Україні виділено особливий, великий, що все більшає й більшає, відділ так зв. «Ленінської літератури».

В усіх каталогах, проспектах видав., часописних рекламах читач побачить цей відділ—«Ленінський», котрий фактично складається з 4-х відділів: «Ленінський» — це оригінальні статті, доповіді й твори В. І. Леніна; потому популярна література, що подає в популярному виді Ленінову науку, або його оригінальні твори в спопуля-

ризванню виді, або його погляди в різних справах,—це т. зв. «Ленінська Селянська література», що в інших українських видавництвах іде, як «Ленінська Селянська Бібліотечка», «Бібліотека Ленінського Призову», «Ленінська Бібліотека»; далі третій відділ—«Книги по ленінізму» відділ, в якому читач знаходить науковий виклад основ науки Леніна й нарешті, четвертий відділ, що це допіру зродила книга Л. Троцького «1917-й рік». Це—відділ, присвячений полеміці, що почав Л. Троцький своїми «Уроками Октябрю». Цей, що все зростає, відділ виходить під назвою «Ленінізм—Троцькізм». Оскільки відділи «Ленінської літератури» життєві—взагалі, видно по тому, що за один рік наші найбільші українські видавництва: «Держвидав України», Вид во «Червоний Шлях», Кооперативне вид-во «Пролетарій» і інші, розкидані по Україні: «Робочий Донбас», «Молодой Робочий» (що нині злучилися з вид-вом «Червоний Шлях»); «Об-во Содействия Юным Лениным», вид-во «Час» у Києві, всі разом випустили сотні назв ленінської літератури, накладом в середньому коло 20000 примірників кожної назви, що розходяться дуже швидко вимагаючи повторних видань в збільшеному накладові.

Великий попит на т. зв. «Ленінські Селянські Бібліотечки», надто цінні для сільських читачів, як по підбраному матеріялові, так і по зрозумілості думки, популярній мові й найдешевшій ціні (від 2 коп. за книжку).

Щоб дати змогу читачеві переглянути всю Ленінську літературу, що видали 1924 року вищезгадані українські видавництва, ми подаємо нижче відомості всієї річної продукції 3-х найбільших укр. вид-в: «ДВУ», «Червоного Шляху», й «Пролетарія» за 1924 рік, зазначаючи наклад кожної назви й ціну.

Читачеві треба мати на увазі, що всі ці видання завше можна дістати на книжковому ринкові, бо розпродаючи швидко наклад, вид-во негайно випускає в світ повторні видання більшими накладом.

Перечень видань, яких видало видавництво «ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ» на протязі 1924 р., починаючи з дня смерті Володимира Ілліча Леніна і до кінця 1924 року. Сюди ввійшли так популярні, як і біографічні видання й наукові про В. І. Леніна й ленінізм. Список зложено в хронологічному порядку.

Траурний збірник «Ленин». 1870—1924 г. г. Статті Бухарина, Горького, Зиновьева, Лебеда, Мануильского, Радека, Сталина, Троцкого, Уэльса. Тираж 30000 экз. Страниц 107. Харьков 24 г. Цена 40 к.

Г. Зиновьев. «В. И. Ленин». Речь, произнесенная на заседании Ленинградского Совета Рабочих и Крестьянских Делегатов 7 февраля 1924 г. Тираж 10000 экз. Страниц 47. Харьков, 1924 г. Цена 25 к.

Г. Зиновьев. «Ближайшие задачи партии после кончины В. И. Ленина. Тираж—10000 экз Страниц—72. Харьков, 1924 г. Издание 1-е. Цена 18 к.

Г. Зиновьев. «Ближайшие задачи партии после смерти В. И. Ленина». II-ое издание. Тираж 6000 экземпляров. Страниц—96. Харьков, 1924 г. Цена 18 коп.

В. Смушков. «Володимир Ілліч Ульянов-Ленін». Пам'ятка селянина. Тираж—7000 прим. Стор.—91. 1924 р. Ціна 30 к.

М. Равич-Черкасский. «Ленин и национальный вопрос». Тираж—10000 прим. Стор.—96. 1924 г. Цена 30 к.

Г. Одинець. «Як ховали В. І. Леніна». Тираж—10.000 прим. Стор.—16. 1924. Ціна 10 коп.

В. Смушков. «Ленін та поневолені нації» [Ленінська селянська бібліотечка]. Тираж—1000 прим. Стор. 11—1924—Ціна 4 к.

В. Смушков. «Ленін та селянство» [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 10000 прим. Стор 16—1924—Ціна 4. к.

М. Панченко. «Ленін про релігію, або віру» [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 10000 прим. Стор. 11—1924—Ціна 4 к.

«Лист В. І. Леніна до робітників та селян України» [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 10000 прим. Стор. 16—1924—Ціна 3 к.

В. Бонч-Буревич. «Як ес-ери хотили вбити В. І. Леніна» [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 10000. Стор. 40—1924—Ціна 6 к.

І. Сталін «Про основи ленінізму». Лекції зачитані в Свердловському Університеті. Тираж 5000 прим. Стор. 137—1924—Ціна 30 к.

І. Сталін. «Організатор і вождь РКП». [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 5000 прим. Стор 32—1924 г.—Ціна 3 к.

М. Мотузка. «Ленін у боротьбі з народництвом». Тираж 5000 прим. Стор. 103. 1924 г. Ціна 40 к.

- Лепешинський. «Ленін на заслання». [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 15000 прим. Стор. 16—1924—Ціна 2 к.
- Перек. А. Воронець. «Від чого помер В. І. Ленін» [«Ленінська селянська бібліотека»]. Тираж 15000 прим. Стор. 16—1924—Ціна 2 к.
- В. Бушуїв. «Ленін та світова війна» [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 16—1924—Ціна 3 к.
- Н. Крупська. «Про Володимира Ілліча» [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 16—1924—Ціна 2 к.
- М. Равич-Черкаський. «Ленін та національне питання». Тираж 3000 прим. Стор. 53—1924—р.—Ціна 30 к.
- В. Бушуїв. «Ленін і міжнародний робітничий рух». [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 24—1924—Ціна 6 к.
- А. Воронець. «Ленін та знищення неписьменности». Тираж 10000 прим. Стор. 53—1924—Ціна 6 к.
- М. Панченко. «З Ленінін проти бога». Читанка з художнього антирелігійного письменства. Центральним Методологічним Комітетом Головополітосвіти Наркомосу рекомендовано для Радпартшкіл, клубів, шкіл ліквідації неписьменности, сільбудинків та ін. Тираж 10000. Стор. 186—1924—Ціна 1 карб.
- А. Воронець. «Ленін найближчий друг дітей». [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000. Стор. 16—1924—Ціна 3 к.
- А. Безим'янский. «У Ілліча», оповідання. [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000. Стор. 16—1924—Ціна 2 к.
- К. Радек. «Ленін як основоположник Комінтерна». Тираж 5000 прим. Стор. 48. 1924 р. Ціна 13 к.
- Г. Зінов'єв. «Що сказав XIII з'їзд РКП». Доповідь тов. Зінов'єва на загальних місцевих зборах бюро колективів Ленінградських організацій. [«Бібліотечка Ленінський Призов»]. Тираж 3000. Стор. 40—1924—Ціна 17 к.
- Г. Зінов'єв. «Ленін і завдання ленінців». [«Бібліотека Ленінський призов»]. Тираж 5000 прим. Стор. 32—1924—Ціна 9 к.
- Н. Горбунов. «Як працював Володимир Ілліч». [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 24—19.4—Ціна 2 к.
- А. Метельов. «Тов. Ленін у Кремлі». [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000. Стор. 20—1924—Ціна 4 к.
- Д. Ульянов і М. Ульянова. «Родина про Володимира Ілліча». Спогади брата і сестри. [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 20—1924 р. Ціна 3 к.
- Без автора. «Олександр Ілліч Ульянов». [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000. Стор. 24—1924—Ціна 4 к.
- Н. Емельянів. «Таємний курінь». Напередодні жовтневої революції. [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 24—1924 р.—Ціна 02 к.
- Е. Квірінг. «Завдання ленінського комсомолу». Доповідь на 5 всеукраїнської конференції ЛКСМУ 2-го липня 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 22—1924 р.—Ціна 10 к.
- Е. Квірінг. «Задачи ленинского комсомола». Доклад на 5-й конференции ЛКСМУ 2-го июня 1924 года. Тираж—5000 экземпляров. Страниц 24—1924—года.—Ціна 10 коп.
- Без автора. «Як жив Володимир Ілліч». [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 12—1924 р.—Ціна 2 к.
- Без автора. «Зустрічі селян з Ленінінм». Переклад В. Рихлицький. [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 примірників. Сторінок. 12—1924 року.—Ціна 2 коп.
- М. Колосов. «Тринадцять». Оповідання. [«Ленінська селянська бібліотечка»]. Тираж 15000 прим. Стор. 12—1924 р.—Ціна 2 к.
- Г. Зінов'єв. «Як більшовики будують державу робітників та селян». За відчитом ЦК 8-го з'їзду РКП. Тираж 7000 примірників. Сторінок—44.—1924 року.—Ціна 25 коп.
- Г. Зінов'єв. «Комінтерн переможець». [«Бібліотечка ленінський призов»]. Тираж 7000 прим. Стор. 44—1924 р.—Ціна 14 к.
- В. Сорін. «Наука Леніна про партію». Тираж 7000 прим. Стор. 198.—1924 р.—Ціна 50 коп.
- Лелевич. «Ленін і ленінізм». [«Бібліотечка ленінський призов»]. Тираж 12000 Стор. 58.—1924 р.—Ціна 16 к.

- А. Бердніков і Ф. Светлов. «Що повинен знати кожний робітник, що вступає до комуністичної партії». [Бібліотечка ленінський призов]. Тираж—7000. Стор. 56. 1924 р.—Ціна 19 к.
- Л. Авербах. «Юнацький рух і Ленін». («Бібліотечка ленінський призов»). Тираж 10000. Стор. 44.—1924 р.—Ціна 15 к.
- С. Гопнер. «Великий учитель». [Бібліотечка ленінський призов]. Тираж 7000. Стор. 32.—1924 р.—Ціна 10 к.
- Н. Бухарін. «Ленін як марксист». Тираж 7000 прим. Стор. 51.—1924 року.—Ціна 16 коп.
- М. Лядов. «Ленінізм». [Бібліотечка ленінський призов]. Тираж 7000. Стор. 35. 1924 р.—Ціна 11 коп.
- Г. Одинец. [«Как хоронили Ленина» [на немецком языке]. Тираж 3000. Стор. 34. 1924 р.—Ціна 11 к.
- А. Віткуп. «Ленінізм і питання держави парламентаризму та пролетарської диктатури». Тираж—7000. Стор. 36.—1924 р.—Ціна 10 к.
- Л. Каганович. «Як збудована РКП більшовиків». [Бібліотечка ленінський призов]. Тираж—7000. Стор.—48. 1924 р. Ціна 15 к.
- Е. Квірінг. «Зачатки ревизии ленинизма у Преображенского». Издание 1-е. Тираж—5000. Стр.—26. 1924 г. Цена 15 к.
- Н. Крупська. «Ленінові заповіді в справі народньої освіти». Перекл. з рос. Кардиналовської. [Жовтнева бібліотечка]. Тираж—6000 прим. Стор.—40. 1924 року. Ціна 15 коп.
- А. Віткуп. «Ленінізм і наука про державу». Тираж—3000. Стор.—16. 1924 р. Ціна 10 коп.
- М. Мотузка. «Як під проводом Леніна ми перемогли». Тираж 12000. Стор. 33. 1925 р. Ціна 15 коп.
- Н. Ленін. «Соціалістична революція та освітні завдання». [Бібліотечка «Жовтнева революція»]. Тираж—6000. Стор.—48. 1925 р. Ціна 35 к.
- О. Тарханов. «До Ленінського призову. Що таке ЛРКСМ та які обов'язки комсомольця». [Бібліотечка «Жовтнева революція»]. Тираж—5000. Стор.—64. 1924 р. Ціна 25 коп.
- Без автора. «Ленін в Жовтневій революції». Спогади за редакцією і з передмовою В. Чубаря. Тираж—10000. Стор. 153. 1923 р. Ціна 35 к.
- Е. Квірінг. «Зачатки ревизии ленинизма у Преображенского». Издание 2-е. Тираж—5000. Стр. 26. 1925 г. Цена 15 к.
- Д. Ульянов. «За Владимир Ильич». [Ленінська селянська бібліотечка болгарською мовою]. Тираж—3000. Стор. 16. 1925. Ціна 4 к.
- А. Урін. «Ленін і електрифікація» [Ленінська селянська бібліотечка]. Тираж—15000. Стор.—32. 1925 р. Ціна 3 к.
- Без автора. «Коло Ленінової труни». Оповідання. [Ленінська селянська бібліотечка]. Тираж 15000. Стор. 12. 1925 р. Ціна 2 к.
- Д. Лебідь. «Ленін—Жовтень». [Бібліотечка «Жовтневої революції»]. Тираж—3000. Стор. 22. 1925 р. Ціна 15 к.
- А. Воронець. «Ленін найближчий друг дітей». [Ленінська селянська бібліотечка болгарською мовою]. Тираж—3000 примірників. Сторінок—16. 1925 року. Ціна 4 коп.
- А. Ломакин. «Заповіді Ілліча та юні піонери». [Бібліотека комсомольця]. Тираж—7000. Стор. 126. 1925 р. Ціна 40 к.
- А. Ломакин. «Завет Ильича юным пионерам». [Библиотека комсомольца]. Тираж—12000. Стр.—64. 1925 г. Цена 30 к.
- А. Деборін. «Ленін як мислитель». Тираж—7000 прим. Стор.—112. 1924 року. Ціна 30 коп.
- Н. Бухарін. «Політвиховання молоді та ленінізму». Доповідь на 6-ому союзному з'їзді РЛКСМ 15 липня 1924 року. Тираж—4000 прим. Стор.—39. 1925 року. Ціна 20 коп.
- Н. Ленін. «Більшовики повинні взяти владу. Марксизм і повстання». [Робітниче селянська читанка з ленінізму за загальною редакцією Е. Квірінга. Серія від лютого до жовтня]. Тираж—7000. Стор.—16. 1925 р. Ціна 4 к.
- Н. Ленін. «Перший етап першої революції. Про завдання пролетаріату в даній революції». [Серія від лютого до жовтня. Робітниче-селянська читанка]. Тираж—7000. Стор. 36. 1925 р. Ціна 8 к.

Н. Ленін. «Завдання пролетаріату в нашій революції». [Серія «Від лютого до жовтня»]. Тираж—7000. Стор. 45. 1925 р. Ціна 9 к.

Н. Ленін. «До гасел». [Серія «Від лютого до жовтня»]. Тираж—7000. Стор.—16. 1925 р. Ціна 4 к.

Н. Ленін. «Уроки революції». [Серія «Від лютого до жовтня»]. Тираж—7000. Стор. 22. 1925 р. Ціна 6 к.

Н. Ленін. «Чи вдержать більшовики державну владу». [Серія «Від лютого до жовтня»]. Тираж—7000. Стор. 68. 1925 р. Ціна 11 к.

Н. Ленін. «Криза наблизилась». Лист до ЦК ПК і МКР СДРП і тези. [Серія «Від лютого до жовтня»]. Тираж—7000 прим. Стор. 18. 1925 року. Ціна 5 коп.

Долев. «Голос Леніна» [на польском языке]. Тираж—5000 прим. Стор. 45. 1925 г. Ціна 20 к.

Л. Троцький «Маленята про великого». Діти про Леніна. Переклад Воронець. [Ленінська селянська бібліотечка]. Тираж—15000 примірників. Сторінок—24. 1925 року. Ціна 3 коп.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Популярна література для масового сільського читача, яка зібрана в книгозбірню під назвою «ЛЕНІНСЬКА БІБЛІОТЕКА».

Ярославський О. М. «Ленін—організатор Р.К.П.» ... 1924 р. Тираж 10000 прим. Сторінок 15. Ціна 05. коп.

Ярославський О. М. «Ленін—організатор диктатури пролетаріату». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 16. Ціна 15 коп.

Бонч-Бруєвич В. «Володимир Ілліч в Росії після Лютневої революції». З особистих спогадів. 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 40. Ціна 10 коп.

Ленін В. О. «Третій Інтернаціонал і його місце в історії». 1924 р. Сторінок 30. Тираж 15000 прим. Ціна 07 коп.

Ярославський О. М. «Ленін—організатор першої Радянської Держави.» 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 23. Ціна 05 коп.

Троцький Л. «Ленін, як національний тип». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 15. Ціна 05 коп.

Ліліна З. «Ленін, як людина». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 16. Ціна 05.

Карпінський В. «Пролетарський проводар селянства». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 15. Ціна 05 коп.

Канатчиков С. «На бойовій чаті спілки робітників і селян». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 14, ціна 05 коп.

Ярославський О. М. «Ленін—теоретик і практик збройного повстання». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 15. Ціна 05.

Лебедів Г. та Фомін М. «Селянські делегати XI З'їзду СРСР, II-го з'їзду ССРР про Леніна». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 64, ціна 20 коп.

Семашко М. «На що хворів і чому помер В. І. Ленін». 1924 року. Тираж 10000 прим. Стор. 38, ціна 08 коп.

Ярославський О. М. «Ленін, селянство та кооперація». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 40, ціна 10 коп.

Ярославський О. М. «Ленін—вождь пригноблених національностей». 1924 р. Тираж 15000 прим. Стор. 24, ціна 06 коп.

Ленін В. «Лист до робітників та селян України, в зв'язку з перемогами над Денікіним». 1924 року. Тираж 15000 прим. Стор. 16, ціна 03 коп.

Сталін І. «Про Леніна» 1924 р. Тираж 15000 прим. Стор. 16, ціна 04 коп.

Ярославський О. М. «Ленін—організатор Комуністичного Інтернаціоналу». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 16, ціна 04 коп.

Ходоровський І. «В. І. Ленін—великий проводар і вчитель працюючих». 1924 р. Тираж 15000 прим. Стор. 45, ціна 10 коп.

Радек К. «Революційний провідник». 1924 р. Тираж 10000 прим. Стор. 16, ціна 05 коп.

Крупська Н. «Ленінові заповіді в галузі народної освіти». Тираж 15000 прим. Стор. 54, ціна 12 коп.

Крупська Н. «Про Володимира Ілліча». 1924 р. Тираж 15000 прим. Стор. 15, ціна 04 коп.

- Невський В. «В. І. Ленін». 1924 р. Тираж 10000 прим., ціна 07 коп.
 Зінов'єв Г. «Шість день, що їх не забуде Росія». 1925 р. Тираж 15000 прим.
 Стор. 17, ціна 05 коп.
 Преображенський Е. «Марксизм і ленінізм». 1924 р. Тираж 10000 прим.
 Стор. 52, ціна 12 коп.
 Зінов'єв Г. і Крупська Н. «Приїзд В. І. Леніна до Росії». 1924 р.
 Тираж 15000 прим. Стор. 21, ціна 06 коп.
 Кржижановський Г. «Про Володимира Ілліча». 1924 р. Тираж 15000
 прим., ціна 06 коп. (Доповідь на вечері спогадів про В. Леніна в 1924 р.).
 Ярославський Ом. «Ленін і розкрипачення жінки». 1924 р. Тираж 5000
 прим. Стор. 16, ціна 15 коп.
 Владимиров І. «Ленін у Женеві». 1925 р. Тираж 15000 прим. Стор. 30,
 ціна 7 коп.
 Адорацький В. «Політична діяльність Ленінова та його гасла». 1924 р.
 Тираж 7000 прим. Стор. 78, ціна 25 коп.
 Б. автора. «Ленін серед селян». 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 53,
 ціна 20 коп.
 Ричицький А. «Що сказав Ленін про ролю селянства в революції». 1924 р.
 Тираж 15000 прим. Стор. 78, ціна 15 коп.
 Вікторов В. «Ленін про земельну справу». 1924 року. Тираж 15000 прим.
 Стор. 36, ціна 10 коп.
 Ленін В. «Економіка та політика за часів диктатури пролетаріату». 1924 р.
 Тираж 15000 прим. Стор. 21, ціна 06 коп.
 Раковський Х. «Ленін і Маркс». 1925 р. Тираж 15000 прим. Стор. 14,
 ціна 04 коп.
 Єлізарова А. «Володимир Ілліч у в'язниці. Грудень 1895—Лютий 1897.
 З додатком 2-х листів з в'язниці. 1925 р. Тираж 15000 прим. Стор. 20, ціна 08 коп.
 Самойлов Ф. «Із зустрічів з Леніним». Спогади більшовика депутата 4-й
 думи про Володимира Ілліча. 1924 р. Тираж 7000 прим. Стор. 20, ціна 07 коп.
 Ленін В. «Краще як менше, та ліпше». 1925 р. Тираж 15000 прим. Стор. 29,
 ціна 07 коп.
 Молотов В. «Ленін і партія за час революції». 1924 р. Тираж 15000 прим.
 Стор. 62, ціна 12 коп.
 Ленін В. «Карл Маркс». Біографічний нарис. 1924 р. Тираж 10000 прим.
 Стор. 45, ціна 10 коп.
 Шотман А. Ульянов Дм. Безименський А. «Із спогадів про
 В. І. Леніна». 1924 р. Тираж 15000 прим. Стор. 20, ціна 06 коп.
 Б. автора. «Як Ленін переховувався у Гельсінфорського поліцеймейстера».
 та інші спогади. 1924 р. Тираж 15000 прим. Стор. 32, ціна 07 коп.
 Ленін В. «До питання про диктатуру пролетаріату» 1925 р. Тираж 15000, прим.
 Стор. 32, ціна 07 коп.
 Владимиров І. «Ленін у Парижу». 1925 р. Тираж 15000 прим. Стор. 32,
 ціна 07 коп.
 Ленін В. «Про продовольчий податок». 1924 р. Тираж 10000 прим, ціна 15 коп
 Ленін В. «За коопераціята». (На болгарській мові). Перевел Дм. Дімітров
 1925 р. Тираж 3000 прим. Стор. 16, ціна 15 коп.
 Ленін Н. «Роковини третього комуністичного Інтернаціоналу». 1925 року.
 Тираж 25000 прим. Стор. 16, ціна 24 коп.

ПО-ЗА БІБЛІОТЕКОЮ:

- Сорин В. «Наука Ленінова про партію». Організаційні основи більшовизму.
 Переклав Б. Ткаченко, та К. Немчинова. 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 169, ціна
 65 коп.
 Ленин Н. «От блокады до признания». Сборник статей и речей. Редакция
 и предисловие А. Шлихтера. 1924 г. Тираж 10000 экз. Стр. 235, цена
 Анрі Гільбо. «Володимир Ілліч Ленін». Опис його життя. Скорочений
 переклад. Видання друге. 1924 р. Тираж. 5000 прим. Стор. 140, ціна 40 коп.
 Бухарін Н. «Ленин как марксист». 1924 г. Тираж 7000 прим. Стран. 46,
 цена 25 коп.
 Попов Н. і Яковлев Я. «Життя Ленінове і ленінізм». Видання друге.
 1925. Тираж 5000 прим. Стор., ціна 50 коп.

Ленін Н. «Перед жовтневим штурмом». Статті й промови. Під редакцією і з передмовою Г. Петровського. 1925 р. Тираж 5000 прим. Стор. 118, ціна 40 коп.

«Ленін о бюрократизме». Сборник статей и речей. 1917—1923 год. Вступительная статья М. Ветошкина. 1924 г. Тираж 5000 экз. Стр. 204, цена 90 коп.

Ленін Н. «Империялизм яко новітній стан капіталізму». 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 129, ціна 40 коп.

Ленін Н. «Империялизм как новейший этап капитализма». 1924 г. Тираж 10000 экз. Стран. 92, цена. 40 коп.

Ленін Н. «О новой политике Соввласти». 1921 г. Тираж 5000 прим. Стор. 35, ціна 5 коп.

Владимиров В. «Ленин в Женеве и Париже». Воспоминание. Предисловие Н. Семашко. 1924. Тираж 10000 экз. Стр. 116. цена 60 коп.

Каменев Л. «Історія партії комуністів у Росії та В. Ленін». 1924 р. Тираж 5000 прим. Стран. 87. цена 30 коп.

Ходоровський В. «Ленін—великий проводир і вчитель працюючих». Популярний нарис для робітників і селян. 1924 р., ціна 20 коп.

Ленін Н. «Держава та революція». 1925 р. Тираж 5000 прим. Стор. 117, ціна 40 коп.

Каменев Л. «Ленін та його партія». 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 58, ціна 25 коп.

Сталін І. «Про Леніна і ленінізм». 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 101, ціна 55 коп.

Сухоплюев Ив. «Ленин о религии». (Взгляды Ленина на религию, анти-религиозную пропаганду и т. п.) 1925 г. Тираж 5000 экз. Стран. 88, цена 50 коп.

Троцкий Л. «Про Леніна». 1924 р. Тираж 5000 прим. Стор. 116, ціна 70 к.

Ленін Н. «Лівий комунізм». Тираж 5000 прим. 1924 р., ціна 15 коп.

Бухарин Н. «Ленін яко марксист». 1925 р. Тираж 10000 прим. Стр. 42, ціна 20 к.

видання видавництва «ПРОЛЕТАРИЙ»

Н. Ленин. «Шаг вперед два назад». «Кризис в нашей партии» 1924 г. Тираж 8000 экз. Стран. 223, цена 70 коп.

Н. Ленин. «Война и революция» 1905-1906 г. Сборник статей посвященных войне 1904-1905-1906 г. г. 1924 года. Тираж 7000. Стран. 62, цена 10 коп.

Лепешинский П. «Жизненный путь Иллича». Биографический очерк. 1924 г. Тираж 10000 экз., цена 30 коп.

Н. Ленин «Исторический путь большевизма». Четыре главы из брошюры: «Детская болезнь левизны в коммунизме», 1924 г. Тираж 7000 экз. стран. 28, цена 10 коп.

Н. Ленин. «О государстве». Сборник статей и речей с предисловием Н. Скрыпника. 1924 г. Тираж 3000 экз. Стран. 292, цена 1 р. 35 коп.

Н. Ленин. «О Брестском мире». Доклад на VII съезде РКП. 1924 г. Тираж 7000 экз. Стран. 56, цена 15 коп.

Н. Ленин. «Империялизм и раскол социализма». Взгляды тов. Ленина на империялизм, войну и задачи социалистов во время войны. 1924 г. Тираж 7000 экз. Стран. 31, цена 10 коп.

Н. Ленин. «О продовольственном налоге». Значение Новой Экономической Политики и ее условия 1924 г. Тираж. 10000 экз. Стран. 36, цена 16 коп.

Н. Ленин «Три источника и три основных части марксизма». 1925 год. Тираж 10000 экз. Стран. 13, цена 8 коп

Н. Ленин «Июльские дни 1917 года». Сборник статей Иллича о событиях 3—5 июля 1917 г. 1924 года. Тираж 10000 экз. Стран. 62, цена 30 коп.

Н. Ленин. «Большевики должны взять власть» и «Марксизм и восстания». Два письма тов. Лени а относятся к сентябрю 1917 года—дням пресловутого «Демократического Совещания» — когда Керенский рассчитывал спасти безнадежность своего положения. 1924 г. Тираж 10000 экз. Стран. 19, цена 8 коп.

Н. Ленин. «Восток и революция» Сборник статей и речей с предисловием Г. Петровского. Приложение: Восток о Ленине. 1924 год. Тираж 5000 экз. Стран. 39, цена 25 коп.

Н. Ленин «О войне». Сборник материалов, посвященных войне 1917 года и роли социал-демократов в ней. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 274, цена 1 рубль 50 коп.

Н. Ленин. «Задачи пролетариата в нашей революции». Проект платформы пролетарской партии. Предисловие С. Гопнера. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 45, цена 15 коп.

Н. Ленин. «О еврейском вопросе в России». Предисловие П. Лепешинского. Сборник статей и мыслей, высказанных тов. Лениным в разное время. В этой книге Ленин касается разных сторон еврейского вопроса: погромов, еврейского рабочего движения, антисемитизма, ассимиляции, еврейского школьного дела и культуры, и национального равноправия. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 98, цена 40 коп.

Н. Ленин. «Октябрьские дни». Материалы, речи и статьи. Приложения: Воспоминания Л. Троцкого. В. Полянского и Н. Подвойского. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 58, цена 30 коп.

Н. Ленин. «Уроки революции». Предисловие С. Гопнер. Статья Ленина, написанная после 3—5 июля 1917 года, когда восстание питерских рабочих было разбито по приказу Керенского, когда большевистские газеты были разгромлены, а большевистские вожди арестованы. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 31, цена 13 коп.

Н. Ленин. «Об Украине». Сборник статей и отрывков об отношении В. И. Ленина к Украине. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 76, цена 35 коп.

Н. Ленин. «Коминтерн». Сборник статей, в которых В. И. Ленин ярко сформулировал свои взгляды на причины банкротства II-го Интернационала и на задачи Коммунистического Интернационала. Издание вышло к 10-летию войны. 1924 год. Тираж 10000 экз. Стран. 326, цена 1 р. 50 коп.

Н. Ленин. «Октябрь». Сборник статей и речей. Предисловие Н. Попов. В сборнике помещены наиболее важные статьи и речи В. И. Ленина, прямо относящиеся к Октябрьской революции и к ее непосредственной подготовке. 1924 г. Тираж 8000 экз. Стр. 292, цена 1 руб. 50 коп.

Н. Ленин. «Пролетариат и крестьянство». Второе издание дополненное. Редакция и предисловие Мануйльского Д. Сборник статей, речей, декретов посвященных крестьянству и пролетариату. 1924 г. Тираж 10000 экз. 144, цена 60 коп.

«На смерть вождем». Траурное действие в двух картинах посвященное В. И. Ленину. Тираж—15000. 1925 г. Стр. 18, цена—09 коп.

Н. Бухарин. «Ленин как марксист». Издание 2-ое. Характеристика Ленина. 1925 г. Тираж 10000 экз. Стран. 65, цена 20 коп.

И. Сталин. «О Ленине». Речь на вечере Кремлевских курсантов 28/1924 года. 1925 год. Издание 3-е. 1925 год. Тираж 10000 экз. Стран. 16, цена 6 коп.

Э. Квининг. «Ленин—заговорщикство Октябрь». Статья по поводу обвинения Ленина меньшевиками, эсерами, кадетами в заговорщикстве. 1924 год. Тираж 10000. стран 24, цена 12 коп.

Д. Эрдэ. «Ленин и неграмотность» Сборник статей и речей В. И. Ленина на тему о культуре и неграмотности. 1924 год Тираж 10000 экз. Стран. 64, цена 35 коп.

Э. Квининг. «Ленин и крестьянство». Издание III-е исправленное. 1925 год. Тираж 10000 экз. Стран. 24, цена 15 коп.

И. Сталин. «План семинара по ленинизму» 1924 года. Тираж 5000 экз. Стран. 28, цена 12 коп.

Э. Квининг. «В защиту ленинизма». Сборник статей и речей автора «против попыток ревизии ленинизма. 1925 год. Тираж 10000 экз. Стран. 63, цена 35 коп.

М. Лядов. «Ленин и ленинизм». Стенограмма доклада. 1925 год. Тираж 10000 экз. Стран. 36, цена 20 коп.

«Ленинизм». Материалы к изучению и пропаганде. С приложением в тексте схемы—основные моменты развития РКП. 1924 год. Тираж 7000 экз. Стран. 85, цена 55 коп.

Л. Каменев. «Партия и троцкизм». Уроки партийной истории. 2-ое дополненное изд. с прилож. резолюции МК РКП, предисловия Ольминского, статьи Каменева и предисловия Л. Троцкого к книге 1917 год.—«Уроки Октября». Тираж—15000. 1925 год Стран. 142, цена 55 коп.

И. Сталин «Троцкизм или ленинизм». Речь на пленуме фракции ВЦСПС. 1925 год. Тираж 15000 экз. Стран. 45, цена 10 коп.

Л. Каменев. «Ленинизм или Троцкизм». Доклад Каменева в Москве 18/XI 1924 года на собрании М. К. с активными работниками. 1925 год Тираж 25000 экз Стран. 112, цена 20 коп.

Г. Зиновьев. «Большевизм или Троцкизм». Куда ведет теперь линия троцкизма. 1925 год. Тираж 25000 экз. Стран. 67, цена 15 коп.

«Литературная полемика» по поводу книги Троцкого «1917» год: Сборник статей и речей и резолюций. 1925 год. Тираж 10000 экз. Стран. 82, цена 30 коп.

ВИДАННЯ ВИДАВНИЦТВА «РАБОЧИЙ ДОНБАССА» АРТЕМІВСЬК

Н. Ленин. «Задачи союзов молодежи». Речь на III-м Всероссийском Съезде РКСМ. 1925 г. Тираж 10000 экз. Стран. 48, цена 12 коп.

«Основы ленинизма». Выпуск I-й Составлено и отредактировано Политпросветом Донецкого Губкома ЛКСМУ. («Материалы по самообразованию Комсомольского актива»). 1925 г. Тираж 5000 экз. Стран. 30, цена 10 коп.

Б. Ольховатый. «Против искажений ленинизма». Материалы для усвоения учения Ленина и охраны его от ревизий. 1925 г. Тираж 10000 экз. Стран. 60, цена 30 коп.

Э. Квиринг. «Троцкизм—смесь левой фразы с практическим оппортунизмом». Доклад на Донецкого Губкома КП(б)У 1924 г. 29 XI. 1924 г. Тираж 10000 экз. Стран. 24, цена 05 коп.

Г. Зиновьев. «Большевизм или троцкизм». Речь. 1925 г. Тираж 10000 экз. Стран. 35, цена 15 коп.

«О литературном выступлении тов. Троцкого». Речи и статьи т.т. Троцкого, Центрального органа «Правда». Каменева, Сталина, Квиринга, Сокольников, ЦК РКСМ и резолюция пленума Донецкого Губкома. 1925 г. Тираж 15000 экз. Стран. 134, цена 65 коп.

ИЗДАТЕЛЬСТВО «У. В. О.» ЧЕРВОНА ЗБРОЯ» ХАРЬКОВ

«Кружок ленинизма». Материалы и пособия. 1925 г. Тираж 10000 экз. Стран. 89. Книжка представляет собою сборник—программу для кружка по ленинизму, рассчитанную на год работы и ставящую себе задачу: помочь пропагандисту и вообще читателю, в изучении ленинизма. Она содержит две части: I. Методические материалы: доклады т.т. Бухарина, Крупской—дающие основные указания, как надо изучать ленинизм, заметки В. И. Ленина по истории партии и 2. Программно-библиографические материалы—програм. Агитпропа ЦК РКП для кружков ленинизма пониженного и повышенного типа.

Содержание:—К содержанию сборника:—Политическое воспитание молодежи и ленинизм.—Очередные задачи пропаганды в связи с ленинским призывом.—Заметки по истории РКП.—Программа кружков ленинизма. План семинара по ленинизму.

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОЛОДОЙ РАБОЧИЙ» (тепер «Червоний Шлях»)

«Ленин». Сборник под редакцией Д. Лебеда. Содержание: Предисловие тов. Лебеда. Отдел 1-й—общий. Отдел 2-й—«Ленин до Октября. Отдел 3-й—Ленин в Октябре. Отдел 4-й—Ленин и европейская общественность. Отдел 5-й—Ленин и международное рабочее движение. Отдел 6-й—Ленин и Украина. Отдел 7-й—«Ленин и молодежь. Отдел 8-й—Ленин в художественной литературе. Отдел 9-й—Приложение. Сборник включает статьи и работы: Троцкого, Бухарина, Зиновьева, Луначарского, Радека, Сталина, Осинского, Горева, Горького, Уальса, Де-Гюэзе, Шоу, Подвойского, Лепешинского, Гандурина, Раскольников, Шлихтера, Яковлева, Аросева, Маяковского, Тихонова, Казина, Полищука, Бедного, Безыменского, Светлова, и др. Сборник имеет около 40 иллюстраций. Стран. 160 Издание 1924 года.

С. Семковский. «Марксистская хрестоматия для юношества». Содержание: Отдел 1-й. «Маркс—Энгельс—Плеханов—Ленин. Отдел 2-й. Утопический и научный социализм. Отдел 3-й. Марксово учение об обществе и государстве. Отдел. Маркс, как мировоззрение. 1924 года.

Сборник «Ленин» (На еврейском языке). Л. Троцкий. «Нет Ленина». Зиновьев—«Ленин и наша партия», Каменев, «Великий Марат» и др. 1924 года. Стр. 94. Тираж 3000, цена 15 коп.

ЛІТЕРАТУРА НА 9-е СІЧНЯ 1905 РОКУ

9-е січня 1905-го року — зоря російської революції, перший очевидний передвісник Жовтня. Далекозорому політові Жоресові, вже тоді не важко було провістити смерть у царизму. Хто спостерігав робітничий рух у самій гушавині народніх мас, — той зрозумів тоді-ж, що ніяким кулеметам та гарматам не зупинити його.

Можна сказати, що російська історія починається не від Рюрика й рюриковичів, а з 1905 року.

До цього маємо смугу безправ'я й доісторичного існування, Росії темної й несвідомої, що захоплювала одні брязкала західноєвропейської культури та створила з них кунсткамери в будинках нечисленної буржуазії, тоді, як остання частина людства не мала навіть ознак культурного життя. Тому-то, коли історія людськості починається з епохи вступу до культурного життя, — там першою сторінкою є 1905 рік.

Після цього не дивно, що події 5-го січня присвячено велику літературу. Всяк мало на мало свідомий з нас не міг не віддавати собі відчиту в тому, що відбувалося тоді, не кажучи вже, розуміється про проводарів різних партій та громадських груп. Подія знайшла відгук у всіх журналах того часу: «Русское богатство», «Мир божий», відгукнулись статтями своїх ідейних висловників (статті Коваленка та Кзаніхфельда). Тут, власне, більше панського обурення, чим цінування подій. Натяк на це цінування лунає вже в «9 января» М. Горького, але артист тут дужчий за політика, як і скрізь у М. Горького.

Проводарі партій надійшли до оцінки цієї події в політичному житті, взагалі, всяк по-своєму.

Погляди В. Леніна на події 1905 року сконцентровано Молотовим в його праці «Партия пролетариата и Ленин в эпоху буржуазной революции 1905 года», видання МК РКП, 1923 року.

Л. Троцький в своїй «Хрусталеви и Витте» дає яскраве змальовання двовлади. А в збірникові «Общественное движение в России в начале XX века» маємо в низці статтів про 9-е січня меншовицькі погляди на події (ст. Потресова, Череваніна, Мартінова та Кольцева).

Каменів в своїй брошурі «Меньшевики в первой русской революции» висвічує ліквідаторство меншовиків уже за тих часів.

У збірникові Пермського бюро Іспарт'у, у вид. «Звезда» визначається, як відбувся 1905 рік в Пермі, до речі: в праці брали участь т.т. Свердлов, Артем та інші.

В праці Ольшанського (що додержав двох видань) «Год прошел», яка цінна

в силу цікавих завідомлень з фактів й документів, при цім поданих, маємо цілковите марксістське ставлення. Поруч з цім іде оцінка 9-го січня 1905 року в загальних історичних оглядах революційного руху, прикладом, у Покровського в його Російській Історії, у Фріче: «Очерки истории мирового рабочего движения», том III, «Рабочее движение в России», (видання «Молодой Рабочий», Харків, 1923 року, стор. 64).

Ельницького «История рабочего движения в России», вид. ВЦРПС, М. 1923 р., стор. 67; Сидорова К. Ф. «Забастовочное движение в России» (в діяграмах). Окрім загальних оглядів, присвячених висвітленню значіння 9 січня в загальному революційному рухові, йде ціла низка місцевої літератури, що по її підсумках маємо можливість скласти погляд про поширення дальнішого руху. Найвідатніші з них це (див. вип. II): Самойлів: «Воспоминания об иванове-вознесенском рабочем движении 1903—1905 г.» (Инст. ГВМ 1922 р., стор. 88), де події змальовано на тлі рос.-япон. війни і літнього страйку 1905 року; Смирнов: «Стаечное движение в Иванове-Вознесенске в 1905 г.», вид. «Основа» Иваново-Вознесенск. 1924 р., стор. 79; Кайков: «Из былого Урала» (Матеріали до історії револ. руху Південного Уралу йв Приураллі 1905—1916р.). Вид. Башк. краю бюро Іспарт; Конятевича: «Из революционного прошлого в Олонейской губернии» 1905—1908 р., (вид. Козельського крайового ком. РКП Ленінград. Олександрова: «Очерк рабочего движения в Тверской губ.» й т. ін. У виданні Кубано-Чорноморського Іспарт «Октябрь на Кубани и Черноморье» ми зустрічаємо спогади про Сочинську республіку 1905 року (вид. «Буревестник», Красноград, 1924 р., стор. 166).

У флоті 9-е січня має теж свою літературу. Сюди доводиться віднести брошуру Соболева Ю. «Красный лейтенант», впорядковану із спогадів учасників (вид. «Красная Новь», 1924 року, стор. 47); збірник видання «Молодая гвардия», «Моряки первой революции». Тут-же можна знайти покажчика літератури про моряків в революційних подіях 1905—1906 р.р.

Невський зредагував книгу: «Восстание на броненосце Потемкине-Таврическом» (спогади, матеріали й документи, вид. М. П. 1923 р.).

Окрім загальних нарисів 9 січня 1905 року, є ціла низка брошур та книг виключно з питанням про ролі особи в історії, щоб-то про тип Гапона «в збірниках 9 січня» і про зубатовщину в поліцейсько-робітничому

рухові. Сюди слід віднести книгу Піотковського «Зубатовщина и социал-демократия», вид. бувш. політ. каторжан і засланих-поселян, М. 1924 р., стор. 301.

Маєвський: «Гапон и общество русских фабрично-заводских рабочих». Айзенафт: «Зубатовщина и Гапоновщина»; Сверчков: «Гапоновщина»; Симбирська: «Правда о Гапоне» й сила інших відомих і невідомих брошур та статтів

Тісний зв'язок між 9-м січня, окрім нами зазначених книг про 9-е січня в вид. «Буревестник», Ростов на-Дону, слід звернути ще увагу на ту, що видано Московським Головполітосом 1925 року. Не так вона сама являє особливий інтерес, як бібліографічний при ній відділ.

До де-якої міри цінною в цім відношенні є й книга Піотковського «9-е января», видана в минулому році видавництвом «При-

бой», що дає хоч і не цілковитий, але до де-якої міри вичерпуючий кінцевий підсумок літератури про 9 січня.

Художня література про 9-е січня—бідна, але не кількістю, а якістю. Крім яскраво-художнього оповідання «9-е января» М. Горького й де-кількох п'єс незначних авторів,—художня література більшого не дала про 9-е січня.

Між иншим, події кривавої неділі з викликаними відгуками в гушавині народніх мас зустрічаються у повісті Фролова «Пробуждение», в ром. Григор'єва «На ущербе», а більш художнього відбитку 9-е січня 1905 року ще не має.

З літератури минулого можна було-б зазначити «Конь бледный» В. Ропшина, де з артистичним майстерством змальовано повстання робітників Москви 1905 року; але, буржуазна ідеологія повісті робить її шкідливою для вжитку масам.

СЕРЕД ВИДАВНИЦТВ

* Об'єднання. Видавництва «Червоний Шлях» і «Державне Вид-во України» з 1 лютого 1925 року об'єдналися в одно Державне Видавництво України з центром в Харкові. Склад редакцій журналів і їх кількість залишилися без змін.

* Видавництво по сільському господарству Для переведення роботи по с.-г. пропаганді, Наркомзем визнав за необхідне розвинути видавництво с.-г. літератури. З біжучого року до Наркомзему перейшло видання спеціального с.-г. журналу «Радянський Селянин», завдання якого є освіднення сільського населення про заходи радянської влади в галузі с.-г. політики і практики. Другим завданням є росповсюдження в масах с.-г. знаннів в популярній формі. До участі в «Радянському Селянині» притягнуто спеців по агрономії, землеустрою і т. д. Росповсюдження журналу покладено на земельну периферію до райземууправлінь включно.

Наслідки роботи в цьому напрямку вже й зараз дуже значні—з 4.000 тиражу останній на протязі де-кількох місяців перевищує 20.000.

Разом з виданням журналу Наркомзем видає популярні книжки по сільському господарству «Бібліотечка радянського селянина».

Видавнича діяльність Наркомзему ув'язується з роботою бюро агропропаганди.

Спеціальною постановою ЦК КНС визнав «Радянський Селянин» єдиним на Україні с.-г. журналом популярним і приступним для населення. Така ж постанова винесена пленумом комітету селъвзаємодопомоги.

* Видання «Червоний Юнак». Президія ВУЦВК'у доручила видання комсомольської газети «Червоний Юнак» видавництву «Вісти» Перші №№ газети для її популяризації серед робітничо-селянської молоді будуть розсилатись безплатно.

РІЖНІ

* Ювілей композитора Б. К. Яновського. У п'ятницю, 20-го лютого, в держ. опері відбудеться святкування 25-ти річного ювілею композитора Б. К. Яновського. З творів ювілянта будуть виконані. «Флорентийская трагедія» й «Ведьма». Постановка режисера Боголюбова дирижує—Л. Штейнберг. Оркестр під керівництвом ювілянта виконає симфонічну картину «Весна». В ювілей також бере участь держ. квартет ім. Вільома.

* Охорона пам'ятників старовини. Президія ВУЦВК'у заслухала доклад НКОсвіти про потребу організації охорони Володимирського собору в Києві, як пам'ятника старовинного мистецтва. Ухвалено з метою охорони Володимирського собору запропонувати Київському ГВК'у при здачі цього собору в оренду будь-якій релігійній громаді поставити в договорі вимоги, що наукова охорона собору доручається археологічному

к—тові при ВУАН і що на церковну громаду покладається зовнішня охорона церкви та постійний догляд з участю представника археологічного к-ту.

* У м. Сатанові на Поділлі є стародавня башта двістірічної давности—остатки турецької фортеці 17-го століття. В останньому часі башта погрожує зава-

литися. Надаючи особливої ваги охороні історичних пам'яток старовини та архітектури, що є на Україні, президія ВУЦВК скасувала постанову Подільського губвиконкому про знесення цієї башти і запропонувала Наркомосвіті вжити заходів до збереження цього пам'ятника та його реставрації.

К И Ї В

СЕРЕД НАУКОВИХ МИСТЕЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

* Відкриття Вищих Археологічних курсів. При Всеукраїнському Археологічному Комітеті ВУАН відкриваються Вищі Археологічні курси для підготовки кваліфікованих робітників в галузі археології, етнології та музейної справи.

Вищі Археологічні курси матимуть археологічний та етнологічний відділи.

Термін навчання—трьохрічний, для закінчених вищу школу—двохрічний, з обов'язковим однорічним практичним (музейним) стажем.

* Виставка поліграфічного виробництва. Цими днями при клубі друкарів ім. «1 травня» (в. Воронського, «2») відкрито виставку поліграфічного виробництва. Виставка дає експонати, що характеризують виробництво всіх київських підприємств: друкарень, палятурних майстерень й інше. Виставка охоплює виробництво 1924 року.

* Відкриття театрального семінару при Держтеатрі ім. Гн. Михайличенка. При Держтеатрі ім. Гн. Михайличенка відкривається театральний семінар, який ставить своїм завданням виховання артиста вищої кваліфікації, підготовку поставщика-організатора та клубного організатора-масовика.

До семінару приймаються робітники, що скінчили мистецькі ВУЗ і чи активно виявили себе в художній роботі по клубах, драмгуртках села, взагалі особи з певним сценічним досвідом та культпідготовкою.

Керовник семінару—Марк Терещенко.

РІЧНИЦЯ КИЇВСЬКОЇ ФІЛІЇ «ПЛУГ»

В Києві, в будинковій Комуністичної Освіти, 11 січня ц. р. київська філія «Плуг» святкувала свою першу річницю.

На святкування прибули представники ЦК і харківської філії «Плуг» т.т. Усенко, П. Панч і Н. Забіло, а від Уманської філії т. А. Лісовий. Крім цього, річницю відвідали представники партійних, політосвітних та всіх культурно-мистецьких організацій м. Києва, а також студентство, робкори та інші гості.

Після привітань (а їх було біля 30) виступив з промовою голова київської філії «Плуг» т. С. Щупак, який схарактеризував роллю та завдання «Плугу», як організації, що допомагає компартії перебудувати село на соціалістичних підвалинах.

В літературному відділі взяли участь члени київськ. «Плугу» т.т. Я. Качура, А. Шмигельський, Г. Косяченко, Я. Гуменна та Д. Фальківський.

Після літературного відділу відбувся концерт музичного сектору київськ. «Плугу»—музичної студії ім. Леонтовича, під керівництвом композитора т. Г. Вірьовки. Виконувались пісні на слова Київських «плужан» та інших.

Продукція «Плугу». За рік існування «Плуг» встиг проробити таку роботу: першим головним моментом роботи Київського «Плугу», це є студійна праця. Плужанському молоднякові прийшлося починати з «азів» літературної техніки й то майже власними силами. Спочатку досить невдалі, примітивні спроби внутрішньої товариської критики трохи згодом набрали більш певних удосконалених форм. На протязі року відбулось більш, як 70. збірок студійного характеру. Крім студійної колективної праці—кожний «плужанин» мав завдання індивідуально вивчати літературу, літературну техніку, побут то-що. На перших порах запрошувались спеціалісти по літературній техніці—, які робили доклади на теми «поетика», «будова сюжету», «критичні огляди літературних течій» і т. и. Далі «плужани» почали самі розроблювати спеціальні доклади на реферати. Так, тов. С. Щупак робив доклад: «Жовтневий блок», в якому в марксистському освітленні були накреслені шляхи сучасної революційної літератури. Доклад на тему «Імпресіонізм» зробив тов. Я. Качура. Тов. А. Шмигельський було виготовлено реферат «Жовтень в українській літературі», що був зачитаний на спільному засіданні «плужан» та робкорів «Більшовика». Крім цього на протязі року з представниками інших угруповань частовлаштовувались дискусії по питанням теорії письменства.